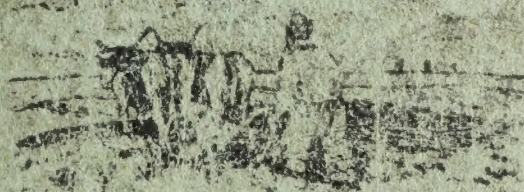
П. СТЕЦЕНКО

ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ НАРОДА

ДРАМА В 4-х АКТАХ

з житя дідичівської родини на Україні в часах російського царату і на початку революції.

ЦІНА 25 ц.

НАКЛАДОМ "УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпег, Ман.
1920.

П. СТЕЦЕНКО

ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ НАРОДА

ДРАМА В 4-х АКТАХ

з житя дідичівської родини на Україні в часах російського царату і на початку революції.

ЦІНА 25 ц.

НАКЛАДОМ "УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпеґ, Ман.
1920.

ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ НАРОДА.

Драма в чотирох актах.

Річ дієть ся на Україні в родині дїдича, в часах російського царату і на початку революції.

Перший і другий акт дієть ся в хаті дїдича.
Третий акт, тюрма.
Четвертий акт, убоге житє дїдича.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Іван, дідич	50 років
Явдоха, його жінка	45 "
Оля, дочка їх, ґімназистка	18 "
Микола, їх син, студент	20 "
Сергій, їх слуга	60 "
Отець Яков, піп	50 "
Михаїл Федорович, надзиратель	28 "
Григорій, студент	20 "
Василь, студент	
Яків, студент	
Федір, студент	
Доктор	40 "
Павло, помічник надзирателя	30 "
Помічник другий	45 "
Піп при тюрмі	45 "
Анна, сестра Явдохи	48 "
Гаврило, стражник	25 "
1-ий мужик	45 "
2-ий мужик	45 "
3-ий мужик, Федір	50 "

ДІТИ, СЕЛЯНИ, СТОРОЖА, ОРХЕСТРА.

В 4-ім акті як найбільше людий в народнім строю.

АКТ ПЕРШИЙ.

Ява 1.

(Сергій пораєсь в кімнаті, Оля входить)

ОЛЯ:— Сергій! Ви сегодня скрізь приберіть, позамітайте, бо кажеть ся мені, що от-от Микола Іванович приїде, а знаєте, він любить, як скрізь чисто і прибрано.

СЕРГІЙ:— Я, вже, Ольга Івановна, скрізь позамітав і поприбирав до зорі ще. А чомуж ваш тато по него коні не пошле на станцію, як він приїде сегодня?

ОЛЯ:— Післати коні можна, але не знати коли власне він прибуде; як би знати, то я сама проти него поїхала би. Але він денебудь може остановку зробив, то я так гадаю, що ще сегодня він буде.

СЕРГІЙ:— А ви знаєте? Ту ніч, мужики всю простояли коло вікон, мені не повірили, що Микола Іванович не приїхав.

ОЛЯ:— (Сідає задумано) Мужики... бідні, його люблять вони, за ним скучають і приходять дожидать, щоби побачить його.

СЕРГІЙ:— Люблять, як Миколу Івановича не любить, коли він їм всім помага, і пораду дає, як братям своїм. В понеділок на станцію встрічати їздили і ночували там. А тепер кождий день сніг прочищують на шляху, щоби лекше їхалось Миколї Івановичу до нас.

ОЛЯ:— Та мені теж скучно без него. Знаю, що він приїде, а його нема тай нема, хотьби телеґраму прислав, може що небудь з ним случилось.

Ява 2.

(Іван входить)

ІВАН:— Ти чого, Сергію, дурно тут стоїш? Хіба роботи немає для тебе там...

СЕРГІЙ:— Я тут крісла витирав, Іван Степанович. Я слухаюсь, йду. (Пішов).

ОЛЯ:— Тату! Нащо ви його сегодня заставляєте до роботи, сегодня-ж празник і в сей день то не добре для чоловіка знаючого, що сегодня празник.

ІВАН:— Празник тоді йому буде, як хазяїном своїм буде, а поки служить в мене, то нехай робить. А ти чого так його защищаєш? Що-ж, може він тобі родич який, що так за ним заговорила?

ОЛЯ:— Не кажіть так, тату. Значить, для бідного робітника і дня свобідного немає?

Ява 3.

(Входить Явдоха)

ЯВДОХА:— Іване, йди вже, коні в порога тебе ждуть.

ІВАН:— (Захмарений вийшов в ті двері звідки Явдоха прийшла)

ЯВДОХА:— Що з тобою, Оля? Зажурилась, що нема Миколи? Нічого, він приїде мабуть сегодня. Мені так здаєть ся, що він на обід буде. Я сама жду його кожду годину.

ОЛЯ:— А тато куди поїхали?

ЯВДОХА:— До церкви. Я хотіла їхать, та думаю, що може Микола приїде, то тоді всі поїдемо разом. А знаєш, Олю, того Михайла Федоровича, що з Києва був у нас, як було посьвячене нашого дома, того офіцира, такого чорнявого?

ОЛЯ:— Знаю його, мамочко, ну то що таке?

ЯВДОХА:— Він приїде до нас і просив мене і батька, щоби ми тебе за него дали.

ОЛЯ:— За його? І ви думаєте, що я за його заміж пішлаб?

ЯВДОХА:— А чомуж ні? Він має добре становиско і в почоті в начальства, а тепер за добру службу, його зробили надзирателем нової тюрми.

ОЛЯ:— І ви думаєте, мамо, що то люди, що служать надзирателем тюрми? Ні, мамочко, вони не люди, а звірі. Чоловік не буде при тюрмі служити і про таких людий не говоріть мені, мамо.

ЯВДОХА:— Не люди? Та він за свою непорочну службу має заслуги — хрести і медалї.

ОЛЯ:— Хрести і медалї, мамочко, прикривають всіх ворогів і грабителїв. Вони дістали ті заслуги за те, що безневинно граблять і убивають.

ЯВДОХА:— Що з тобою, Олю? Що ти таке говориш? Хто за грабіж дістав би царську заслугу? На те є божа кара над людьми.

ОЛЯ:— Мамочко, мало ви знаєте житя. Кара божа є для бідного мужика, а не для богача.. Для їх нема ні кари ні страху.

Ява 4.

(Входить Сергій)

СЕРГІЙ:— Явдоха Єгоровна! там люди прийшли до вас; питають чи можна вас бачити. Велите пустить їх в дім?

ЯВДОХА:— Скажіть, я зараз прийду до них.

ОЛЯ:— А ви, Сергію, чому їх не пускаєте в хату? На дворі стояти холодно.

СЕРГІЙ:— Такі порядки ваш батько завів, вибачайте мені, Ольга Івановна, що мені наказано, те я роблю. (Пішов).

ОЛЯ:— Підіть, мамо, та пустіть їх в середину, а ні, то я піду.

ЯВДОХА:— Ти не знаєш, Олю, чого вони прийшли, я сама піду. (Пішла).

Ява 5.

(Сергій вбігає)

СЕРГІЙ:— Ольга Івановна, дивіть ся, ізвощик їде, певно Микола Іванович до нас.

ОЛЯ:— (радісно) Де, де? (заглядає у вікно) От слава богу, що приїхав. Ходім Сергію,

встрічать. (Пішли).

Ява 6.

(Явдоха вбігає)

ЯВДОХА:— Олю! Микола приїхав! (розглядається ся) Та їх немає вже,(заглядає в двері) А, от мій син любий, моя радість.

Ява 7.

(Входить Микола, Оля і Сергій несе валізку).

ЯВДОХА:— Сину мій, любий.

МИКОЛА:— Здраствуйте, мамо, (цілують ся) Ну, а ви, Сергію, не хочете привитати мене? Ну, то я вас поцілую. (Сергій кидає все з рук і цілують ся). Ну, як ви проживаєте? А деж батько?

(Всі радісно дивлять ся на Миколу).

ЯВДОХА:— Поїхав до церкви; і я хотїла їхать, але зісталась тебе дожидать, щоби ми разом поїхали. Сергію! Річи занесіть в його кімнату. (Сергій пішов)

ОЛЯ:— Що з тобою сталось, Миколо, що ти не приїхав скорше?

МИКОЛА:— Я задержаний був по одному ділу, тай не міг повідомити вас коли пєвно приїду.

ЯВДОХА:— А по якому ділу? Прецінь вас розпустили за дві неділї до сьвят.

МИКОЛА:— Одні розпускають, а другі не пускають. Рад би приїхати, та не можна було; (Входить Сергій) а от і Сергій. Сідайте Сергію, з нами. Нам веселійше буде коли розкажете як ви проживаєте.

Ява 8.

(Сергій)

СЕРГІЙ:— Старість, Микола Іванович, надійшла вже. Та живу, слава богу, добре. Спаси-біг вашим родителям, що мене старого ще держуть в себе. А от, як ви проживаєте? Чого так довго не приїздили на празник? А мужики за вами то аж до стації їздили і ждали вас там цілі сутки. Мені то вже й не вірять, а кажуть, ти нас обманюєш, Микола приїхав, а ти не хочеш сказати.

МИКОЛА:— Рад би я був приїхати скорше та не мож було.

ОЛЯ:— Що з тобою було? Розкажи, Миколо.

МИКОЛА:— Я потім все розкажу.

ЯВДОХА:— Ну, як потім, то тепер поїдемо до церкви.

ОЛЯ:— Мамо! До церкви ми поспіємо завше поїхать. А от, може Микола хоче відпочати, переспатись з дороги або перекусити дещо...

МИКОЛА:— Ні, я спати не хочу. Дорогою спав, а їсти будемо всі, як тато приїдуть.

ЯВДОХА:— А сегодня батюшка буде в нас з

кропилом; все за тебе і за Олю розпитує. Як ваші діти учать ся? питає, чом коли не напишуть? Я їх, каже учив колись, а вони і забули.

МИКОЛА:— Вчив мене? Не треба мені такої науки, якої він може вчити, як буде він в нас, то ви йому скажіть, що мене немає, я з ним бачитись не хочу. Наука його для того, котрий так робить як він. Обманювать людий, щоби при тім було лекше їх ограбовлювать ріжним паразітам і йому — отсе його наука.

ЯВДОХА:— Та хіба-ж священик кого грабить? Що тобі, Миколо? Він же слуга божий.

ОЛЯ:— Як би мамо, сих слуг божих не було, то й народові лучше жило би ся, не дурили би його і не нищили, правда Сергію?

СЕРГІЙ:— Правда, правда ваша. Я хоть не грамотний, а все таки бачу, що вони не по правді роблять. Як вмер Омелько, то зіставив троє дітий і жінку в нужді, а попросили поховать його, то взяв десять рублів, не дивлячись на те, що вона обірвана і діточки голодні пищали. А хіба йому біда, що він з бідної вдовиці так здрав? Ну, я піду, а то там вже скоро приїдуть з цертви. (Пішов).

ЯВДОХА:— Я вже догадуюсь чого ти був задержаний. Ой, не робіть того діточки... ви мене, стару матір, пожалійте.

Ява 9.

(Входить Сергій)

СЕРГІЙ:— Микола Іванович! Там мужики прийшли, хотять з вами побачитись, позволите їх пустить?

МИКОЛА:— Пускайте їх, нехай ідуть.

СЕРГІЙ:— Добре, пущу. (Пішов).

ЯВДОХА:— Знаєте... заждали би поки тато приїде з церкви, тоді пустили би їх.

Ява 10.

(Входить гурт мужиків).

МИКОЛА:— А, от дорогі гості — (витають ся всі) Сідайте, зробіть ласку (подає крісла)

1. МУЖИК:— Спасибі, не затрудняйте себе через нас. (Сідають).

2. МУЖИК:— А ми вас, Миколай Іванович, очікували, очікували, а вас нема тай нема; мабуть случилось що з вами?

МИКОЛА:— Був задержаний по одному ділу в Москві. Ну, як ви проживаєте? Що у вас нового, розкажіть.

3. МУЖИК:— Житє наше, все однаково йде, нужда і горе не покидає нас, урожай в сім році був плохий; зібрали назад те насінє що сіяли. Просили вашого тата, щоби спустив хоть пять карбованців на десятині через те, що не було урожаю, але...

МИКОЛА:— Ну, так що вам сказав?

3. МУЖИК:— Вони сказали: Хіба я виноват, що нема врожаю? А ми постояли, постояли коло порога, тай пішли. Самі знаєте, ваш тато твердий чоловік на се, щоби ввійти в наше положенє, а пять рублів для нас великі маєтки в такий рік. Нічого немає, скотина з голоду сохне; хіба будете ви такі ласкаві за нас заступити ся, ми вас прохаємо всї.

МИКОЛА:— Я буду старати ся, щоби тато всї гроші віддав назад за аренду, я буду дуже радий як зможу вам помогти...

МУЖИКИ:— Спасибі, вам, Миколай Іванович, що ви нас завсїгди заступаєте.

МИКОЛА:— Я радий, що можу помогти хоть чим небудь для вас; (у двері) Сергію!

Ява 11.

(Входить Сергій)

СЕРГІЙ:— Чого зволите, Миколай Іванович?

МИКОЛА:— Принесїть нам там чого небудь, знаєте, сегодня празник, тай закусить чого небудь.

2. МУЖИК:— Не треба, не треба, ми зараз підемо, не затрудняйте себе тим...

ОЛЯ:— Нічого, посидьте, ви не часто в нас буваєте. (Пішла).

3. МУЖИК:— Іду з церкви, аж дивлю ся, їде звощик. Думаю собі, не певно ви приїхали? Ну, оден по другому тайназбирала ся

куна, росказати вам житє своє гірке.

МИКОЛА:— Я дуже рад, що не забуваете мене.

Ява 12.

(Оля і Сергій вносять їсти і пити)

МИКОЛА:— Прошу, вас всїх, випить зі мною, бо може не скоро знова прийдеть ся менї з вами бути. (Пють і здоровлять ся всї разом). Дай боже, щоб житя ваше протїкало весело, радісно, як протїкають ріки водою, і заливало всяке горе перед собою.

1. МУЖИК:— Дай боже! Бажаємо того і вам... Миколо Івановичу.

ОЛЯ:— А я бажаю вам всего найлучшого, щоби ви собі здобули чого бажаєте! В ваших руках сила і ви старайтесь все в свої руки взять, бо воно належить ся вам. Дай боже, щоби і на другий рік діждали сьвята, але не в нуждї, а в радости!

2. МУЖИК:— Спасибі, спасибі вам, Оля Івановна, за добре бажаня. Бажаємо, щоби і ви також з нами стрітили на другий рік празник сей. (Пють).

МИКОЛА:— Ну, закусїть, чим є. (Всї їдять).

Ява 13.

(Сергій вийшов і зараз назад)

СЕРГІЙ:— (Вбігає) Микола Іванович! Тато з церкви приїхав. (Мужики засуєтались).

МИКОЛА:— Нічого, нічого, посідайте тай поговоримо всі разом за вашу справу з татом.

Ява 14.

(Іван ввійшов гордо і грізно).

МУЖИКИ:— (Кланяють ся). Здраствуйте, Іван Степанович! З празником будьте здорові!

МИКОЛА:— Здраствуйте тату! (цілує його) (Іван пішов мовчки у другу кімнату).

МУЖИКИ:— Ну, прощавайте, Миколай Іванович, прощавайте, Ольга Івановна! (Всі прощають ся і подають руки). Прощавайте! прощавайте! (Мужики вийшли).

ОЛЯ:— Бач, Миколо, тато і здраствуйте не сказав мужикам, розсердив ся за те, що в хату прийшли. Мені стидно було стояти перед ними, що тато так обійшов ся, хотьби він сегодня на празник не показував, що гордує ними.

МИКОЛА:— А мені, думаєш, приємно було? Вони прийшли горе своє нам сказати. Їм лекше кажеть ся, як ми його вислухаємо, хоть і не поможемо. Вони прийшли прохати, бо їх горе заставляє іти, а він...

Ява 15.

(Входять Іван і Явдоха).

ІВАН:— Ну, скажи Миколо, чого ти так довго

не приїздив на сьвята? Що з тобою случилось там? (Згодом). Та чого ви так холодно дивитесь на мене?

МИКОЛА:— Я був, тату, задержаний через одно діло, на мене донесли.

ІВАН:— Знаю, яке діло. Донесли на тебе... На тебе все доносять, та даром не донесуть нінакого.

Ява 16.

(Сергій).

СЕРГІЙ:— Іван Степанович, там селяни прийшли поздоровлять з празником. Велите пустить їх в хату?

ІВАН:— Ніяких поздоровлень не треба. Не пускай нікого. (Сергій пішов).

МИКОЛА:— Тату! На що ви їм відказуєте в хату зайти, нехай зайдуть, вони ваші робітники!

ІВАН:— А ти що? Будеш мене учить як з ними обходитись треба? Ти ще є...

ЯВДОХА:— Оставте! Сегодня празник, а ви заводите таку якусь мову...

ІВАН:— Замість того, щоби в церкву іти та слухать службу божу, то вони набирають сих своїх приятелів, тай слухають небелиць.

МИКОЛА: — То се тату небелиця, як він приходить і говорить о нужді і горю своєму? Я думаю, його треба вислухати і помогти.

ІВАН:— Як в тебе є, то помагай їм, як так за їх розпинаєш ся... Нема що казать! Діти тішать батька за те, що в люди вивів! Я все для них стараюсь, а вони от що... з мужиками братають ся, а батька цурають ся. (Сів).

ОЛЯ:— Ніхто вас не цураєть ся, тату й ніхто ні з ким не братаєть ся. Прийшли люди, поздоровили з празником і пішли.

ЯВДОХА:— Оставте, будемо обідать. (У двері) Сергію, накривай стіл!

Ява 17.

(Сергій).

СЕРГІЙ:— (Входить, накриває стіл, зносить тарелї, Оля йому помагає. Явдоха теж порядкує на столї).

ЯВДОХА:— Олю! Внеси ту рибу, що там в посуді на столї! (Оля пішла). Ну, сідайте всі до столу, будемо обідать. (Оля вносить рибу).

ІВАН:— Отець Яков обіцяли на обід до нас приїхати як управлять ся, та я тепер не знаю як буть... (Пішов).

МИКОЛА:— От, кому вони будуть раді! От, кого вони слухають і тішать ся.

ЯВДОХА:— (Підходить). Діточки, хіба я вам що зле зробила, що ви не довольні на мене? Сегодня велике сьвято, всі радують ся, а ви...

ОЛЯ:— Хіба ми на вас, мамо, не вдоволені? Того не думайте! Ви мамочко, добрі.

Ява 18.

(Входить Сергій).

СЕРГІЙ:— Отець Яков приїхав! Велите їх принимать. А деж Іван Степанович?

ЯВДОХА:— Я зараз, зараз його покличу! Ой, коли би батюшка не розгнівались, що заставляємо їх ждати на дворі! (Пішла).

ОЛЯ:— Думаєш з ним обідать, як він зістанеть ся в нас?

МИКОЛА:— Ні, я не буду. Я на його не можу дивити ся, не то щоб обідать з ним.

ОЛЯ:— Я лишу ся, знаєш, так тілько задля матери. (До Сергія). Священик сам, чи є хто з ним?

СЕРГІЙ:— Сам. Але Іван Степанович, сказали мені не пускать нікого, без їхнього відома, то я мушу сповнять.

Ява 19.

(Іван і Явдоха).

ІВАН:— (Вбігає, за ним Явдоха). Де отець Яков?

СЕРГІЙ:— Там у ворот стоїть. Велите пустить?

ІВАН:— (Пішов сам у двері стрічать його, Сергій чуха голову і собі за ним).

ЯВДОХА:— От, веселійше буде обідать в купі... А він рад з вами бачитись, діти...

МИКОЛА:— Не гнївайтесь на мене мамо, а я не буду з ним сидіти; таких людий треба презирать, не то щоби в дім їх пускать.

ЯВДОХА:— Кого презирать? Та він же наш священик! Його не можна отказать. Тато сам запросив на обід.

ОЛЯ:— Запросив? Бідних мужиків то гонять від хати, а для того чорноризника сами двері пішли відкривать.

МИКОЛА:— Нехай тато за нас не думає і для нас не стараєть ся. Я його майна не хочу, нехай він його роздасть тому бідному народови, котрий його йому приніс. Бачили сами тут тих бідних мужиків, що просили тата звернуть їм хоть по пять рублів. А хіба сего тато не може зробить? В батька маєтки лежать, чиї вони? Хіба тато на їх працював? Тато готові гроші тільки в банк клав, взявши від того робітника, котрий тепер з сімєю голодає. Нехай сам тато богачем буде, але менї анї Олї того не потреба.

ЯВДОХА:— Як? То ти, Миколо, нарікаєш на нас за те, що ми за вас дбаємо? Ну, ну, спасибі діти, значить по вашому взять і роздать все, а тоді то булоб добре...

Ява 20.

(Входить піп і Іван).

ПІП:— Здраствуйте з празником! Будьте здорові! (Облесно). А, от Микола Іванович... (Микола пішов). Ну, що се ви, втікаєте?

ЯВДОХА:— В його голова здорово болить. (Явдоха витаєть ся з попом).

ПІП:— Здраствуйте, Ольга Івановна! (Ольга не охотно витаєть ся).

ІВАН:— Прошу, отець Яков, до столу, ми вас чекали до обіду. (Всі сідають за стіл, Оля неохотно сідає).

ПІП:— Ну, а Миколай Іванович не буде з нами обідать? Я хотів би з ним поговорить дещо, а він і поздоровить ся не захотів зі мною. От які то теперішні молоді люди учені!

ЯВДОХА:— Та він зараз прийде до обіду; Оля, заклич Миколу!

ОЛЯ:— Добре, я закличу, але в него голова болить. (Пішла).

(Іван налив попови чарку).

ІВАН:— Правду ви, отець Яков, казали мені збулось ваше слово. Мене, батька, не хотять знати, а заводять собі братаніє з тими мужиками.

ПІП:— Он воно що! А чогож се його так довго не було на празник до дому?

ІВАН:— Каже, що його задержали за якісь до-

носи в місті, та звісно, даром не донесуть.

ПІП:— За доноси? То він такими річами занимаєть ся? Ну, не думав я ніколи, щоб ваш син так робив і проти своїх родичів ішов.

ЯВДОХА:— Та він не йде проти нас, тілько він за мужиками вступаєть ся; каже: їм треба помогти, бо вони бідні.

Ява 21.

(Оля входить).

ОЛЯ:— Він не може прийти, лежить в ліжку, голова болить сильно, на потязї трясло. (Сїдає).

ІВАН:— Ну, як не може то і не треба. Прошу до обіду! (Іван бере чарку, пє і підносить попови. Всї пють і приказують до чарки, звичайно як за обідом, поздоровляють з празником одно другого).

ОЛЯ:— Я не буду пити, в мене теж голова болить.

ПІП:— Що? І вас, Ольга Івановна, голова болить? Може в вас з того заболїла, що я до вас прийшов?

ІВАН:— Та що се ви, отче, таке говорите? Ми всї дуже раді за вашу ласку, що прийшли до нас на обід.

Ява 22.

(Сергій).

СЕРГІЙ:— Іване Степанович! Велите впустить гонця з телєґрамою? Каже, мушу лично Івану Степановичу до рук оддать. (Іван пішов).

ПІП:— Мабуть хто прислав Івану Степановичу поздоровительну телєґраму на празник, або до дітий шкільні товариші.

Ява 23.

(Іван вертає).

ІВАН:— Се прислав нам телєґраму Михайло Федорович, поздоровляє з празником і обіцяє до нас приїхать.

ПІП:— А. се той полковник, що був у вас на посвяченю дому! Хороший чоловік, хороший!

ЯВДОХА:— Та він ще тоді обіцяв ся приїхати. Він все прихильно відносив ся до нас.

ПІП:— Він хороший чоловік, хороший! Стройний і балакучий, тай становиско добре занимає.

ІВАН:— Його тепер поставили смотрителем нової тюрми.

ПІП:— О, то на тую службу кого небудь не поставлять, треба щоб відомий був начальству! А він ще холостий, кажеть ся мені?

ЯВДОХА:— Так, холостий!

ПІП:— Ну, то він певно хоче бути вашим зятем. А ви, Ольга Івановна, знаєте його?

ОЛЯ:— Я його мало знаю. Та я ще не думаю про се, я хочу ще учить ся і попрацювать, щоб могла і другим показать дорогу до правди і просьвіти.

ПІП:— Ви працюйте, показуйте дорогу, тілько глядіть, сами не зблудіть ся. Ви молоді і ще мало прожили, лучше слухайте своїх родителів, то краще для вас буде.

ЯВДОХА:— Та і я їй те саме кажу, щоб забула за ті свої дороги. От, Михайло Федорович, чоловік гарний і в почоті в правительстві. Я дуже рада булаб такому зятеви.

ОЛЯ:— Того ви менї мамо не кажіть! То не може бути.

ІВАН:— Гарно, дочко, матері отвіт даєш. Мати її бажає добра, а вона, от як дякує. От діждав ся я діточок. Ох, діти, діти!...

ЯВДОХА:— Остав старий! Молода вона ще. А я вас отче, забула запитати, чи було богато народа в церкві? Сама не могла бути, чекали Миколу.

ПІП:— Народу було богато в церкві. Не зміщало ся, а приходу мало. Не той тепер нарід став. Такий годовий празник, а подаянія мало, забувають Бога і Бог забуде їх.

ІВАН:— А ще нарікають: Нема врожаю! А сами

добре знають, хто забува Бога, того і Бог забуде.

ПІП:— Правду ви говорите, Іване Степановичу, сьвяту правду.

ІВАН:— А я вам, отче, жертвую на церкву пять тисяч і купіть для церкви дещо. Ви сами знаєте, чого в церкві бракує. (Дає гроші). Я хотів вам скорше дати, але думаю, нехай, на празник дам, як ви прийдете до нас.

ПІП:— Дуже я вам дякую за таку жертву! Якби не ви, Іван Степанович, то церква мохом оброслаб. А як вас почитувать в церкві на службі божій, за здравіє вас і дітий ваших?

ІВАН:— Я думаю, ви знаєте коли в службі є добре місце для того, щоб нас почитувать.

ПІП:— В середині служби я думаю найкраще, щоб всі люди чули ваше подаяніє на церкву.

ЯВДОХА:— Прошу отче, ви сего не брали, попробуйте. (Підставляє тарілку).

ПІП:— А чому з нами Ольга Івановна не їсть, тай Микола теж не показуєть ся? Хіба ми що...

ОЛЯ:— Я вам кажу, в мене голова болить. Цілу ніч не спала, ждала Миколи, вибачайте, я піду. (Пішла).

ЯВДОХА:— Не дивуйте ся молодим, отче, в їх все голова чимсь забита.

ІВАН:— Не тішать мене діти, не тішать. Я все для їх старав ся, все робив, а вони з бать-

ком їсти не хотять, а з мужиками то готові день і ніч сидіти і голова не болить.

ЯВДОХА:— То може й справді так. Чекай, я піду до їх сама, вона не спала цілу ніч. (Пішла).

ПІП:— Я бачу, Іван Степанович, вони вас за батька не мають. Не хотять з вами на празник пообідати. То не є діти, хоть вони і ваші. Батька презирають, а не мене то й дивить ся не хотять.

ІВАН:— Порадьте мене отче, що мені робить з ними? Вони мене не хотять знати за батька, не слухають, а все закидають так, що противно мені і всім. Хіба мені приємно, що вони так поступили тут в очах ваших!

ПІП:— Так то вони з вами обходять ся! Мені самому не ловко було. Той не захотів поздоровить ся. (Троха згодом). А які се доноси були на Миколу?

ІВАН:— Я думаю, що вони певно бунтують против правительства.

ПІП:— Як же? То він бунтовщик? Щож се він думає? З мужиками братаєть ся, а батька ногами топче? Того, що на люди вивів? О, то ми його можемо скорше туди... де такі розумні, щоб не сіяли поміж народом смути. Того то мужики бігають за ним і такі розумні стали, що не можна і слова сказати! Та я тільки одно слово донесу і його зараз заберуть.

ІВАН:— Ви, отче, прийдіть ще коли, а ми по-

радимось, а може ви з ними поговорите.

ПІП:— Добре, Іван Степанович, я з ними поговорю тут при очах ваших.

Ява 24.

(Явдоха).

ЯВДОХА:— Вибачайте мені, отче, я троха забарилась. Оля таки захоріла, лягла в ліжко.

ПІП:— Ну, дякую вам, Іван Степанович, за обід і за вашу жертву, також і вам Явдокіє Єгоровна за вашу ласку, що приняли мене.

ЯВДОХА:— А коли ви ще отче приїдите до нас? Та возьміть і матушку, тай полимо всі трохи.

ІВАН:— Та отець казали, що приїдуть до нас скоро. Приходьте, отче!

ПІП:— Я тут в вас буду, то ми те діло обробимо добре. (Прощаєть ся). Прощайте, дякую за все. (Пішов, його проводять).

ІВАН:— Ну, бачиш жінко, як наші діти обходять ся, з нами при чужих людях, та ще при кім, при священикови?!

ЯВДОХА:— (Убирає зі стола). Та щож робить, як вони хорі? Не будеш силою їх тягнути.

ІВАН:— Хорі поробились!... А тут недавно стояли і пили з мужиками. А з нами похоріли. Рідного батька за мужиків проміняли... Діждали ми дітий, тішать вони нас, тішать, се ті діточки, що пожаліють батьків своїх і потішать.

Ява 25.

(Миколай і Ольга входять).

ІВАН:— От бач, Миколо, ти не хорий. А чого ти зробив ся хорим як сьвященик прийшов до нас? Я його сам запросив, прийти на обід, а ти менї в його очах тільки встиду зробив. Не міг привитати ся з ним та посидїти за обідом? З мужиками то ти сидів і говорив і не був хорий...

МИКОЛА:— Правда ваша, я не був хорий і сейчас не хорий. Я не цураюсь вас, я знаю, що ви мій батько; як би ви менї не любі були, я не приїхав би до вас на сї дни. Сих днів я в дїтстві з радостию чекав і тепер я ними дорожу і тїшусь, що я з вами проводжу їх. Та тих бідних людий я люблю за те, що вони є робітники, котрі годують своїми трудами всїх. Ви гляньте! Той робітник в сей день голодний і холодний, приходив щоб помогли йому, і спасли його од семрти. Чи йому не треба помогти? Та він хоть і голодний то терпить, бо знає, що нема. А дїти ті невинні, котрі нїчого не знають, тільки сьвіт бачуть і вже вони мусять терпіти голод. Чим вони винуваті, що на сьвіт народили ся? Чим вони винуваті, що їх родичів обдирають, а вони не в силї стати їм в оборону?

ІВАН:— То ти хочеш, щоб я їм своє майно віддав, а сам з тобою пішов хлїба по мужи-

ках просить? Ні, того не буде. Як маєш, то дай їм, а я не маю. Спасибі, тобі сину, я тебе виучив, а ти мене вкоряєш.

МИКОЛА:— Тату! Я вас не вкоряю і не вкоряв ніколи, що я не хотів бачитись з сьвящеником? Вони люблять того, хто їм дає мастки, але не люблять того, хто іде против їхнього обмана, котрим вони обманюють бідний нарід.

ІВАН: — (Гордо). Ти забогато вже начав говорить того, чого не треба.

ЯВДОХА:— Оставте! Не треба заводить мову як навмисне сегодня.

ОЛЯ:— Правду, Микола говорить, правду! Нужда і горе в народі в сей рік. Ви тату можете їм помогти хоть трохи, в сю тяжку хвилю. Наші селяни добрі, люблять нас і поможуть, як нам горе буде.

ЯВДОХА:— Ну, хіба ми в їх що забираємо?...

ОЛЯ:— Мамо! Ви мати дітям... Ви нас годували і оберігали. Вам тяжко було як плакали... А там у бідних материй плачуть маленькі діти голодні, плачуть, руки протягають... А що мати дасть? Вона дивить ся на дитину свою голодну, в неї серце завмирає од жалю. Нужда і горе може повести людий на все, чого ніхто від них не сподіваєть ся.

ІВАН:— Ви є в мене в нужді чи в голоді?!... Живіть собі діти тепер самі, як хочете. (Пішов).

ЯВДОХА:— (Плаче). Се празник для мене, се потіха мені од дітий...

ОЛЯ:— Не плачте, мамо, ми вас не обиджаємо і тата не обидили. Ми просили його, щоб поміг людям, а як він не хоче, то ми силою не беремо. Але ми з тими звірями, що нарід одурюють і обдирають і ще сюди приходять в сей дім, то я знини стрічатись не буду. Я хоть і сиділа з ним, то для вас, я, мамо, се зробила...

Ява 26.

(Сергій загляда у двері).

МИКОЛА:— Що там такого, Сергію?

СЕРГІЙ:— Та діти прийшли, з празником поздоровляють. Хотять вас бачити, Микола Іванович, та не знаю чи пускать, чи може... (чухаєсь в голову).

МИКОЛА:— Пускайте, Сергію, до мене всіх, хто іде, поки я тут. Не буде мене, тоді не будуть вони до вас ходить.

Ява 27.

(Сергій впускає богато селянських дітий).

ДІТИ:— З празником поздоровляємо вас всіх...

ОЛЯ І МИКОЛА:— Спасибі, діти, що нас обвитали.

МИКОЛА:— Ану, розкажіть хто щонебудь, а

може засьпіваєте пісню? (Бере маленького хлопця за руку). А чий ти?

ХЛОПЕЦЬ:— Мамин і татів і дідів...

ОЛЯ:— А співати умієш?

ХЛОПЕЦЬ:— Уміємо усї співать.

МИКОЛА:— От молодець, то заспівайте нам, що вмієте.

ОЛЯ:— Ми послухаємо.

ДЇТИ:— (Співають).

Реве та стогне люд голодний,
Собі свободу добува і т. д.

ІВАН:— (Подивив ся у двері і назад. Оля і Микола склонили голови — Оля плаче, Сергій слухає, Явдоха теж плаче).

МИКОЛА:— Спасибі, вам діти! Ідїть і ростїть на добрих синів і дочок поневоленого люду! (Цїлує дїтий, дає їм масти, цїлує їх і Оля).

ДЇТИ:— Спасибі, спасибі вам. (Хотять цїлувати в руку, він не дає. Дїти пішли).

МИКОЛА:— Бачите, мамо, всї хотять волї і свободи! Рабство, голод, і горе і сї малї дїти знають... Але виростуть, вони зможуть і стануть до боротьби, і рано чи пізно, відберуть зрабовану від них і від їх батьків волю і хлїб!...

(ЗАНАВІС СПАДАЄ).

АКТ ДРУГИЙ.

(Та сама обставина).

Ява 1.

МИКОЛА:— (Входить). А що, Олю, тато нічого тобі не казали, чи й до тебе не говорять?

ОЛЯ:— Ні! Як бачуть мене, то голову в низ впускають, сердять ся. Але я теж іду з тобою разом, не буду я тут одна.

Ява 2.

(Сергій приходить і приглядаєть ся).

ОЛЯ:— Чого ви, Сергію, так тихо неначе крадетесь?

СЕРГІЙ:— Перепрашаю вас... Я думав, що ваш тато тут. Я хотів вас одних бачити і поговорити з вами.

МИКОЛА:— (Бере його за плечі). Ну, сідайте і будемо говорить.

СЕРГІЙ:— Спасибі! То я і постою. Знаєте, сісти не велика річ, а що як тато ваш застане? Знаєте їх сами.

ОЛЯ:— Нічого, Сергію, ви їх не бійте ся.

СЕРГІЙ:— Спасибі вам, Ольга Івановна, за добре слово. (Сїдає). Дивлюсь я на вашу жизнь, чого би вам треба? Кажеть ся все єсть, а проте у вас є теж своє горе. Ви через горе народне мусите терпіть і пе-

реносить обиду. Я вас знаю, Миколо Іванович і Олю знаю, ви хочете зробить добро, помогти бідним людям... Вони голодні на сей празник, не мають де взять. А в вас є, та ви через їхню нужду сами не їсте і не маєте спокою.

ОЛЯ:— Як спокійно жити, коли бачить ся горе і нужду?

СЕРГІЙ:— Так, Ольго Івановна! Але ви одні не можете нічого зробити. Я знаю, як би воля ваша то ви і сегодня всіх нагодували би. У вашого тата є зерно, котре годами лежить в засіках і вони чекають поки буде нагода продать його за великі гроші.

ОЛЯ:— Як би тато помогли хоть трохи тепер, коли їм горе... Вони дають гроші на непотрібне... Жертвують на храми і монастирі, де удержують ся народні Юди, котрі не сіяли і не жали а готове збирають, а того працьовника ограбили і з голоду заставляють умирать. Не лучше булоб татови дать пять тисяч тим бідним людям, що просили помочи? А він кинув в ту ненаситну пропасть. Вони убирають храми для виду і красоти, показують любов в релїгії перед голодним народом.

МИКОЛА:— Народ приходив, просив їх пять рублїв звернуть з десятини, що вони дали за землю арендних, то вони не дали їм голодним, а дали попови, який й не без того

плаває в достатках.

СЕРГІЙ:— А я вам скажу, — тілько прохаю на перед не говорити того нікому, бо знаєте, тато ваш...

МИКОЛА:— Ми вам говоримо открито, бо знаємо вас, перед кругим ми не говорилиб.

СЕРГІЙ:— Отець Яков на вас злий за те, що ви з ним не хочете говорить, здоровить ся не захотїли, а з мужиками ви говорите як з рідними. Він і тата вашого підбиває, щоб не позволяв вам з мужиками так обходить ся, а тато його слухає і робить, як він каже.

ОЛЯ:— Щож він думає, що ми будемо робить так як він диктує татови? (За сценою стук).

СЕРГІЙ:— (Встає). Мовчіть! Хтось іде! Йду подивлюсь! (Йде і заглядає). Хтось приїхав до вас. (Пішов).

ОЛЯ:— Мабуть піп; а як не піп, то такий другий. А може до тебе хто?

Ява 3.

(Сергій входить).

СЕРГІЙ:— Офіцир приїхав! Велите принимать?

Ява 4.

(Явдоха входить).

СЕРГІЙ:— Скажіть Явдокіє Єговна Івану Сте-

пановичу, що приїхав офіцир, той, що був у вас як дім посвящували.

ЯВДОХА:— Та пускайте, пускайте в дім, щож ви заставляєте офіцира ждать?

СЕРГІЙ:— Так, так Іван Степанович приказували, щоб нікого не пускать.

ЯВДОХА:— Але він за офіцира не казав. Ну, ідіть пускайте, не стійте! (Сергій пішов).

ОЛЯ:— Се мабуть той офіцир, що я тобі казала, знаєш?

Ява 5.

(Іван входить).

ЯВДОХА:— От тато! Офіцир приїхав до нас. Знаєш, той начальник тюрми, що в нас був. Ти його тут прийми з дітьми, а я піду приберусь троха.

Ява 6.

(Сергій открикає двері і кланяєть ся офіциру. Михайло Федорович одягнутий елеганисько, через плечі шабля, три хрести, медаль і орден сьвятої Ольги. Держить ся гордо. Увійшовши кланяєть ся на витяшку).

ІВАН:— Ви з моїми дітьми знайомі, думаю не забули. (Микола і Оля витають ся неохотно). Прошу сідайте, Михайле Федорович. Замерзли мабуть, на дворі холодно. А в нас так позамітало шлях, що й добрать ся

до нас неможливо мабуть було.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Я не так замерз, але чув що мороз. Я, знаєте, любитель в таку морозну пору їздити, тілько добрими кіньми. Люблю як сніг від саний розлїтаєть ся на всї боки, а особливо як буває, що ще в мороз хруптить під саньми. Так здаєть ся їхав би, поки сили на санях сидїти.

ІВАН:— Я теж любитель зимою їздить. В молодости то таки як місячна морозна ніч, то бувало не пропускаю.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— А деж се є Явдокія Єгоровна? Може поїхали куди на сьвята?

ІВАН:— Ні, зараз прийде. По хазяйству порядкує. Їхать ми не збираємо ся, от дїти приїхали до дому тай ви, спасибі, то щож лучшого шукати нам!

Ява 7.

(Входить Явдоха).

ЯВДОХА:— Здраствуйте Михаїл Федорович. (Надзиратель схопив ся, ввічливо подає руку).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Здраствуйте, Євдокіє Єгоровна! З празником Рождества Христового поздоровляю вас!

ЯВДОХА:— Спасибі, спасибі! Поздоровляю і вас! Спасибі вам за добре бажаня. Ми дуже, дуже раді, що ви приїхали. А ми вас згадували тут нераз.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Як згадували добрим словом, то дякую вам Євдокіє Єгоровна.

ЯВДОХА:— Трохи нарікали, що нічого не пишете нам. Та прошу, сїдайте! (Надзиратель сїдає).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Дякую. Та я не міг писати часто, бо сильно занятий службою. Тепер так богато дїла є. Ви менї простїть на сей раз.

ІВАН:— На такій отвітственнїй слубі як ваша, то треба кругом добре пильнувати. Чоловік не може спуститись на кого небудь... А богато арештантів в сїй новій тюрмі, під вашим розпоряндженєм?

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Місця не маю свобідного. Вся тюрма набита одними полїтичними. Ну, і народ ті бунтовщики! Ти його як допитуй, то він не каже що треба і других не видає. Не добрий нарід!.. Ми тепер получили приказ від начальства поступать з ними строго. На тій недїлї троє померло в тюрмі.

ЯВДОХА:— Померли?

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Так! Їх допитували, а вони не ознавались, ну, (з усьмішкою) приходилось їм трохи перенести допросительних актів.

ОЛЯ:— Значить, ви їх убили до смерти на допросї?!

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Ні, не убили! Ми ж тому не винні, що вони мали слабі нерви. (Зго-

дом). Та що зробить як не признаєть ся, ще й начальство ображає? Показує свої мудрости перед нами, що він учений! А який він учений коли в тюрмі сидить?

МИКОЛА:— Чиж учених людий тюрмою не карають? Всяких чесних і добрих людий держуть в темницях. Я так думаю, що не чесні є ті, котрі панують і сторожать над ними!

НАДЗИРАТЕЛЬ:— (З жахом). Що се ви? Що ви, Николай Іванович говорите? Я від вас сего не ожидав би ніколи! Я вас застерігаю, не говоріть так більше ні перед ким, а особливо перед начальством!

МИКОЛА:— Що ви думаєте, що той боїть ся тюрми і кари, що за правду бореть ся? Як би бояв ся, то він не йшов би на борбу зі злом! Він раньше знав і знає, що є тюрми і що там є відпадки, котрі правлять нею і тяжко знущають ся над ними.

НАДЗИРАТЕЛЬ: Що? Я також відпадок? Спасибі вам! (Хоче йти).

ІВАН:— Миколо! Не сьмій менї так говорить в мене дома, моєму гостеви! (Микола вийшов). Я вас прошу, Михаїл Федорович, простїть йому. Він ще не знає житя, не дивуйте ся йому. Я сам не знаю, що з ним случилось. Прошу, сїдайте... Ви для нас дорогий гість.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Я се тільки прощаю йому через вас, знаючи вас і вашу семю. (Сїв).

ЯВДОХА:— Що з ним случилось, Олю? Ніколи такий не був...

НАДЗИРАТЕЛЬ:— То буває в такі роки від великого розуму. Но як же ви, Ольга Івановна? Стрічали празники дома чи де в гостях?

ОЛЯ:— (Неохотно). Дома, всї свої були.

ЯВДОХА:— Все ждали Миколу, а він не міг прибути, та так ми і без його стрічали.

ОЛЯ:— Перепрашаю вас, в мене голова чогось заболїла.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— (Невдовольно). Прошу, прошу. (Оля пішла). Я бачу, ваша сїмя чогось то...

ІВАН:— Нї, нї, ми вам раді, на то не вважайте.

Ява 8.

(Сергій виходить).

СЕРГІЙ:— Іван Степанович, отець Яков приїхали, можна пускати?

ІВАН:— Я сам піду. Перепрашаю, я зараз...

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Прошу, прошу. (Іван пішов. За ним Сергій). Простїть менї, Явдокіє Єгоровна, щось осьмілююсь вам сказати. Ви маєте красавицю дочку. Вона з кождою хвилею стає краще і краще, я ніколи не пізнав би як би побачив одну.

ЯВДОХА:— Як правду кажете, то дякую вам за добре слово, Михайле Федоровичу.

НАДЗИРАТЕЛЬ: Правду я вам кажу, правду.

Вона мене очарувала своєю красотою, хоть видно, є горда. Але та гордість її до лиця.

ЯВДОХА:— Вона не горда. Вам тільки так здавалось, ще мало її бачили.

Ява 9.

(Іван і піп).

ІВАН:— Прошу, отче Яков, чи пізнали Михайла Федоровича?

ПІП:— Пізнав, пізнав. (Витають ся і оден другого поздоровляють з празником. Піп витаєть ся з Явдохою). А деж ваші діти, може поїхали на празник?

ЯВДОХА:— Ні, не поїхали. Зараз прийдуть. Прошу, сідайте...

ПІП:— (Сів). Ну, як вам там в місті живеть ся, Михайле Федорович? Що там чувати нового? Бо ми, знаєте, тілько тоді чуємо, як до нас часописи прийдуть — а так нічого з новинок не залітає...

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Новости кождий день. Та я, знаєте, так занятий ділом своєї служби, що не маю часу за новинками заглядати.

ПІП:— Хто пильнує свого діла, то тому немає часу і відпочати, а тимпаче в такім ділі як ви, треба знать, як з такими обходить ся... А в вашій тюрмі і політичні є?

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Майже всі політичні. Та тепер їх більше як уголовних проступни-

ків...

ПІП:— От нарід! Од великого розуму дурніють! Ну, я думаю, що з ними обходять ся там так, що вони доходять до свого розуму?..

ІВАН:— Та щож, з ними панькатись ще будуть! Там по заслузі їм дають.

НАДЗИРАТЕЛЬ: Тепер з ними церемонять ся, виганяють той дух, якого набрали ся на свободі...

ЯВДОХА:— Чи їх потім випускають як відсидять свою кару?

ПІП:— Їх випускають!? Я думаю, нехай сидять, щоб не заражали других своїм нечистим духом. Їх хоть і випустять, то вони не знати муть як треба жить в сьвіті. Їм Бог не дасть житя.

ІВАН:— Я теж так думаю. Таких бунтарів не треба милувати. От в нас, підбунтували мужиків одібрати землю в нас. А мужик хіба знає, що він робить і що йому буде за се?

ЯВДОХА:— (Встає, йде до дверий і кличе Сергія). Сергію?

Ява 10.

(Входить Сергій).

СЕРГІЙ:— Чого зволите, Явдокіє Єгоровна?

ЯВДОХА:— Накривайте стіл до обіду.

СЕРГІЙ:— Добре, добре.

ЯВДОХА:— Перепрашаю вас на хвильку, мушу вас оставити.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Прошу, прошу. (Явдоха пішла).

ПІП:— А Микола видко не хоче з нами посидіти. Заховав ся, гордує мабуть нами, що має собі товаришів тих мужиків! Ну, я того не думав би!

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Так, він з мужиками веде може які заговори? (Оля підслухує).

ПІП:— Так виходить. Він був в місті задержаний. А тут, що він мужикам говорить, то й сказать не можна. Я від него того не думав, не думав... Ні, ні. (Сергій накрив стіл, йде назад).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— О, то ваш син такий, Іване Степановичу?! Не даром він мені так говорив. Я думав, що то жарти, але отець Яков теж потверджують.

ІВАН:— Не радує він мене, не радує...

Ява 11.

(Явдоха входить, ставить на стіл їду, за нею Оля).

ПІП:— Здраствуйте Ольга Івановна! (Оля нехотя кланяеть ся. Іван на неї грізно дивить ся). Що вас і сегодня болить голова, га?

ЯВДОХА:— Знаєте, отче, скучно так одній, ну од того і голова болить...

ПІП:— Скучно, скучно... Правда, Михаїл Федорович, Ольга Івановна красна дівчина в їх. Я можу сказать правду — стойна і красива.

ОЛЯ:— (Гнівно). Прошу без компліментів... і взагалі за мене нічого не говоріть!

ПІП:— Я нічого злого не казав, Ольга Івановна, і не зі злої гадки се сказав, я з доброї. Михаїл Федорович заінтересований.

ОЛЯ:— Я не бажаю, щоб мною інтересувались такі люди як Михаїл Федорович. Нехай вони інтересують ся такими як они сами. (Надзиратель підскочив, піп йому шепче на ухо)...

ІВАН:— (До Олї). Що ти говориш? Замовчи! А то... (Оля пішла).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Я вас перепрошаю, я мушу їхати, бо бачу... Ольга Івановна не довольна моїм приїздом. (Оля підслухує ся в дверах).

ЯВДОХА:— Ні, ні! Михаїл Федорович, ви не дивуйте ся, то все...

ІВАН:— (лютий). Перепрашаю, що ви в моїм домі обиджені. Посидьте, я вас прохаю.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Ні, ні, я не можу. Нічого, нічого. Прощайте. (Прощаєть ся зі всїма і виходить).

ПІП:— Що з вашою Олею стало ся? Такого чоловіка обидити так! Не добре вона поступає, не добре.

Ява 12.

ІВАН:— (Входить, взяв ся за голову). Діти рвуть мене, без ножа ріжуть. Зневажили такого чоловіка... Я не можу перенести сего, я...

ПІП:— Що вона думає? Та його одно слово і він може в тюрму посадити. Се її так мабуть Микола навчив і набив всякої дурниці в голову?...

ЯВДОХА:— Я думаю, вона не зі злого серця се сказала, в неї тепер голова болить. (Пішла до неї).

ІВАН:— Що мені з ними робить, отче? Як жить я буду з такими дітьми? Я все крив їх перед другими, але самі бачите, що вони витворюють. Ой...

ПІП:— Ви, Іван Степанович, Миколу з дому проженіть, щоби він вас не позорив. Коли він не слухає батька свого, то він не заслужив щоб його ви держали. А то і вам сором буде перед людьми.

ІВАН:— Прожену і відцураю ся від них. Не хотять батька шанувати, то я їх не буду. Прожену, буду жити і без них і не дам нічого, нехай знають, що таке батько.

ПІП:— Духовної тайни не передають нікому.

Ява 13.

СЕРГІЙ:— (Входить). Іван Степанович! Там приїхали за отцем Яковом, до хорого кличуть.

ПІП:— Скажи Сергію, що я зараз прийду.

СЕРГІЙ:— Добре, отець Яков, добре. (Пішов)

ІВАН:— Зайдіть зараз отче сюди і ми те зробимо. Хоть ви мене розважите, не можу я більше того перенести, не можу. Ой, Боже мій!

ПІП:— Заспокойтесь, зробимо так, що буде добре для вас, і йому покажете, як було батька шанувать.

ІВАН:— Я вас чекаю, отче Яков, не забудьте! Прожену, прожену, не треба мені таких дітий, перед людьми мене опозорили. (Сьвященик пішов).

Ява 14.

(Іван грізно стоїть. Явдоха і Оля входять).

ЯВДОХА:— Що? отець Яков поїхали вже до дому? Щож ти не задержав їх до обіду?

ІВАН:— Як ти хочеш, то їдж. Мені тепер не до їдженя. Світ мені немилий становить ся. Ви годували ми дітий і навчили. А вони гордують і не вважають нас за рідних перед людьми. Ох, не люблять вони нас, не люблять; не треба нам таких дітий, не треба..

Ява 15.

(Микола увійшов і став задуманий).

ОЛЯ:— Тату! Не кажіть, що ми вас не любимо. Ви нам батько, ми любимо вас, ми вам нічого злого не говоримо, і не бажаємо

Я вас прошу, вислухайте нас і перекона-
єте ся що ми не вороги для вас. Що ми
любимо увесь нарід і за його заступаємо
ся, то хіба в тім зло для вас? Ні, ні, тату.

ІВАН:— Любіть, любіть кого хочете, мені до вас вже немає діла. Ви мене старого стоптали в грузи. Ви мене опозорили на все моє житє перед людьми, вразили гостей моїх, котрі до мене приїхали, то ви такі діти? Що ви думаєте собі?

МИКОЛА:— Ми є діти ваші. І ми вас не стоптали і не думаємо топтати. Ви не вдоволені тим, що ми заступаємось за бідний нарід, котрий так же сотворений на сьвіт як і ми. Вони прийшли до нас сказать своє горе і я їх приняв. Хіба вони що зле казали вам? Ні, вони прийшли висказати свою нужду і горе. Одно вони знають: нема хліба в хаті, поможіть нам! Та ніхто не вірить голодному, ніхто не входить в нужду його, а все тілько старається забирать в него останнє. Ті, що приходять до вас, що ми з ними не хочемо говорить, се є ті хижаки, чорні ворони, котрі руйнують і обдирають бідний нарід. Вони люблять вас, бо є що давати, люблять вони золото. За золото продадуть приятеля. Для них немає ні стиду ні гріха.

ІВАН:— Ти ще молодий розказувать другим, до правительства касати ся! За те знаєш де ти опиниш ся? Там, де такі розумні си-

дять як ти. Ти ідеш проти всіх і проти мене старого батька?.. Якого розуму ти набрав ся, ну-ну.

МИКОЛА:— Я не против вас! Вами, тату, другі правлять, такі як отець Яков, обиритель і грабитель, він вас обдирає...

ІВАН:— (Вхопив ся). Замовчіть мені! Не треба мені таких дітий, не треба... йдіть і живіть, сами собою правте.

ЯВДОХА: —Та що ти? Що ти, Іване? Остав таке говорить!

ОЛЯ:— Тату! не зі злої волї казав се вам Микола, се все правда. Придивіть ся тату, хто ваші сї приятелї, юди-обманщики. Їх не варт в хату пускати не то говорить з ними. Церковні і слуги тюрми, вони царські шпіони, служать за золоту монету облиту народною кровю і слезами і мучать бідний нарід в руках своїх.

ІВАН:— Мовчать! Не сьмій мені так говорити в моїм домі! Я вас не хочу знать. Вон з дому, щоб я вас тут не бачив! Немає в мене дітий, немає. (Пішов).

ЯВДОХА:— (Плаче). Діти, діти, до чого ви його довели, на що було заводити таку мову? (Бере Олю). Діти, мої діти, ви не знаєте як тяжко менї, матері, се переносить.

ОЛЯ:— Ми вас, мамо, не обидили, не нарікайте на нас, дітий своїх. (Обнимає матїр і цїлує).

МИКОЛА:— Чого я стою? Тут я не маю права вже бути. Мушу їхать зараз. Не плачте мамо! Ми поїдемо, але за вас не забудемо, я і на його не серджусь, тато побачить нашу правду і потім ще буде жаліть нас, що прогнав. Ми хоть прокляті, а все-ж його діти (цілує матір). Нічого мамочко, нічого. Все в житю буває, не плачте!

ЯВДОХА:— Сину мій, любий, як мені не плакать за вами, хіба мені не боляче?... Як дождетесь своїх дітий, то тоді взнаєте як тяжко переносить матері.

ОЛЯ:— Так, Миколо, брате мій рідний! Покидаймо ми свій дім, де виросли і провели дітство своє!...

МИКОЛА:— Треба збиратись. Нема чого оставатись тут, ми тепер чужі. (Збирають ся).

ЯВДОХА:— Постривайте! Не треба, не збірайтесь, я його піду вговорю, він не зі злости то сказав, ні, ні, діти.

МИКОЛА:— Не треба мамо, не треба, не йдіть, вони скажуть, що ми їм не покоряємо ся.

ЯВДОХА:— Ні, ні діти! Не покидайте мене, матір свою, я піду до його. (Пішла. Оля і Микола збирають свої річи).

ОЛЯ:— Куди поїдемо, Миколо?

МИКОЛА:— До міста. Не бій ся, проживемо, я буду лекції давати вечерами. Учить ся далі будемо, а вони нехай собі живуть, може без нас їм лучше жити буде.

ОЛЯ:— Ось сюди я все складу, (ставить ва-

лїзку) своє тай твоє влізе.

МИКОЛА:— Ну-ти, клади далї, а я ще там книжки заберу. (Пішов).

ОЛЯ:— (Розкриває валїзку, риєть ся і находить револьвер). О! де він в нього взяв ся? На що се він його тримає в себе. Тим можна житя покінчити. Я йому його назад не вложу, я за його тепер боюсь. (Ховає під валїзку).

Ява 16.

МИКОЛА:— (Несе книжки). Ану, чи вони всї тут помістять ся, чи може окремо звязать?

ОЛЯ:— Всї не влїзуть, окремо треба.

Ява 17.

(Сергій входить, нахмурив ся)

МИКОЛА:— Сергію! Ану поможіть нам трохи звязати наші річи, ми їдемо в місто. Ну, чого ви так нахмурили ся?

СЕРГІЙ:— Жалко менї вас, що ви покидаєте рідний дім. Я думав, що я на місцї замру як почув од вашого батька...

ОЛЯ:— Що він вам казав? Що нас із дому прогнав?

СЕРГІЙ:— Він менї казав, щоби я вас вигнав з хати з вашими річами... тілько ви на мене не сердїть ся, що я скажу. Я не сьмію

того зробить. Як ви поідете, то й я поіду, менї страшно жить тут буде, як згадаю, що батько дітий прогнав. Жалко менї вас старому. Тяжко боротись за правду проти неправди... (Плаче).

ОЛЯ:— Не плачте, в житю все буває. Чоловік не знає що з ним може кождої хвилї случить ся.

СЕРГІЙ:— Нещасна ваша доля... Хто не винен, то на того і нещастя валить ся. Ну, я піду, казали сидіть і ожидать в передній отця Якова... Прийде зараз. (Пішов).

МИКОЛА:— Він ще прийде? Торопись Оля скорше, щоби більше з ним не бачитись; нехай тїшить ся, що нас немає вже.

Ява 18.

СЕРГІЙ:— (Вбігає). Приїхав отець Яков! (Пішов назад).

ОЛЯ:— Ходїмо в твою кімнату, посидимо покищо а потім і підемо, щоби ніхто не бачив. (Пішли).

Ява 19.

(Отець Яков і Іван).

ПІП:— А знаєте, якби був не приїхав на час до хорого, то ледви застав би був живим, а так, ще висповідав і священі тайни приняв. (Дивить ся на валїзку і книжки). А се

хто з вас збираеть ся?

ІВАН:— Мабуть вони ідуть від мене. (Оля підслухує).

ПІП:— Як? Не хотять з вами жити, чи може ви що?

ІВАН:— Так! Прогнав їх із дому; нехай йдуть куди хотять із моїх очий, на всі чотири сторони.

ПІП:— Так було і раньше зробити з ними. (Бере книжку і розгортає). Ще прийдуть і уклонять ся в ноги і попросять вас. (З жахом). А, се що таке? Ви знаєте яка се книжка? (Дивить ся і бере проклямацію). А ось проклямація. От, чого він був задержаний! Та за се і вам буде горе як найдуть у вас сї річи. Боже борони і тримати їх в руції. От він яку науку собі в голову бере!... А ту, дивіть ся лист... (Читає). Бачите, заговор на тюремного надзирателя Михайла Федоровича! От чого вони так фиркались! Заговори роблять... Ну, маєте ви дітий, нема що казать?

ІВАН:— Не говоріть менї сего, отче Яков, не говоріть. Я його не хочу бачити, не хочу. Проклятий він! Даю вам свою присягу, отецъ Яков, (цілує його в руку), клянусь Богом, не хочу знати його за сина: нема в мене його! (Береть ся за голову).

ПІП:— Так робіть, як я вам казав Іване Степановичу, то вам тоді і гріха не буде. Ви дітий прогнали з очий своїх, немає в вас тепер

нікого... Ви тепер своє майно перепишіть на церкву. Нехай вічно будуть молити ся за вашу грішну душу... то-то ізбавить вас від гріха. Я, як духовник можу приняти від вас розписку. Підпишемо духовне завіщане, що після вашої смерти все переходить на сьвяту церкву.

ІВАН:— Я годжу ся, напишіть завіщанє як самі знаєте, а я підпишу. (Піп пише. Оля хоче ввійти, але назад ховаєть ся)

ПІП:— Готово, Іван Степанович, підпишіть. Нехай знають вічно в нашім селї, що ви були любитель Христової церкви і віри.

ІВАН:— (Трясеть ся). Бог бачить мою любов в церкві Христовій. (Підписав і став нахмурений).

ПІП:— (Сховав розписку). Ну, тепер я піду на вечірню, а ви не журіть ся, вже все зроблено.

ОЛЯ:— (Вбігає і застановляє собою середні двері, вся трясеть ся). Не підеш ти звідсіля Юдо, зраднику! Ти тїшиш ся, що нас прогнали з дому?

ІВАН:— (До неї а потім назад) Що ти? (Піп трясеть ся).

ОЛЯ:— (Взяла револьвер в руку). Ти батька підбив на се, що нас прокляв і з дому рідного прогнав? Так будьже і ти ізгнаний із дому сего. (Стріляє в него).

ПІП:— Я, я ні, ні... (Впав — Іван трясеть ся, взяв ся за серце).

Ява 20.

(Сергій входить в середні двері, Явдоха і Микола в бокові двері).

МИКОЛА:— Що тут случилось?

ОЛЯ:— Я його убила. Він руйнував наше житя. Він заставив тата прогнать нас. Він грабив до кінця наш дім.

ІВАН:— (В страху) Я, я вас прогнав! і тепер проганяю вас, прокляті ви! Що ви наробили мені? Не хочу бачити вас, нема у мене вас, нема...

МИКОЛА:— Не проклинайте нас, тату. Не хочете бачити нас, то ми зараз підемо. Підемо в той дім, котрий для нас приготований. Сергію, прийдіть покличте сюди урядника і жандармів. (Сергій плаче, пішов).

ОЛЯ:— Нехай прийдуть заберуть нас, щоби вас, тату, не винили в сім. Я сама се зробила, сама буду отвічать за се. (Опустила голову в низ).

ЯВДОХА:— (Плаче). Дочко моя, Олю моя, що ти наробила...

ОЛЯ:— Я його мамочко за правду убила... простіть мені мамо, він убив нас, бо ми собою перечили обдирать. Нехай йде туди, куди других приготовляв. Нехай чуже горе даром таким грішникам не проходить... (Стук за сценою) О, вже йдуть і нас заберуть. Простіть мені, таточку, що я наро-

била. (Іван отвернув ся). Не отвертайтесь від мене, мій таточку рідний, я ваша дитина.

ІВАН:— (Сильно зі зворушенєм). Нема в мене дітий, нема, йдіть собі від мене, прокляті ви...

МИКОЛА:— Підемо зараз, тату, підемо, нехай буде так, як ви хотїли.

Ява 21.

(Урядник, люди і Сергій)

ОЛЯ:— Ось, прийшли за нами... Прощавайте мамо і простїть менї... (Плаче).

ЯВДОХА:— Дитино моя, (обіймає Олю) нехай тебе Бог прощає... а ти менї нїчого невинна (цїлує), дїти мої рідні, не нарікайте на мене, я вам бажала всего, що найкращого, а тепер...? (Схиляєть ся на неї і плаче).

МИКОЛА:— Прощайте мамочко! (Обіймає матїр).

ЯВДОХА:— Дїти мої... (Обнимає Миколу).

ІВАН:— Чогож ще плачете! Чого тут стоїте! Не бачили що робили? Забирайте їх, сих душогубів.

УРЯД:— (Один бере Миколу, другий Олю, і вяжуть руки).

ЯВДОХА:— (Побачивши, як їх звязують, перерazливо). Ох, дїти мої... ох, ой... (паде омлїваючи).

ЗАНАВІС СПАДАЄ.

АКТ ТРЕТИЙ.

Ява 1.

(Тюрма і двоє дверий; одно вікно з ґратами. Студенти арештанти лежать на нарах, в вікно часто заглядає часовий).

ГРИГОРІЙ:— Ну, що ви скажете? От правила чортівські і досі нічого не дають їсти, а тут як на те ще голодні; прямо собаку з'їв би з такого голоду.

ВАСИЛЬ:— Пожалуй, в тебе губа не дура, як би тілько дали. Ти про обід згадуєш а в мене аж слинка котить ся так би і пальці пооблизував...

ЯКІВ:— Що ви вигадали, хто би то їв?

ГРИГОРІЙ:— Хоть би і ти перший. Не хотів би може? А може скажеш, що не їв його тут ніколи?

ЯКІВ:— Та певно що не їв і їсти не буду.

ВАСИЛЬ:— Позвольте вас розглядіть, що се він за барон такий?

ЯКІВ:— Опирать ся начав, не їв і не буду їсти... а ти хіба не бачив вчера в зупі собачу лапу найшли, щож то була гусина чи курина?

ВАСИЛЬ:— То з дикої гуски, що хвіст крючком стоїть. — А знаєте, я вам розкажу одну річ, яку здибав в Полтаві. Моя хазяйка купила заяця і приготовила поперворядному. А в мене був товариш з Орин-

бурґа, і ми завели балачку перед обідом, про те, що хто їсть і що любить... Він каже: я заяця не їм і ніколи не буду їсти. Ну, а я з хазяйкою змовив ся, щоби сказала, що то дика гуска з Дніпра, і як подала моя хазяйка того заяця, як начала вона до його промовляти немов до гуски... ну і мій чиж начав уплітать так, що ми за ним не могли поспішить. Так само він з'їв і ноги не второпавши якої звірюки. Таке і з вами. Дають песятину а ви кажете чому не гусятина? Де ви бачили, щоби нас чимсь добрим годували.

ГРИГОРІЙ:— Шкода, що нашиїіника не найшли з нумером.

ЯКІВ:— Не знаю, може ваша правда, а їсти хоч як хочеть ся..., а таки не буду.

ВАСИЛЬ, Давайте, скажемо часовому, щоби доложив надзирателю, а тоді підоймемо бунт.

ГРИГОРІЙ:— Хто на них кричить, того вони боять ся. А хто мовчить, то над ним вони глузують.

ВАСИЛЬ:— Ех, як би то воля моя була над ними. Я проучив би їх, як не давать їсти по сутками цілим. От прокляті, хліба мало дають. Ану, Федор, може в тебе де сухар схований? Ти часто ховаєш на такі голодухи, ану пошукай чого... І не загориш, га? (Часовий дивить ся у вікно). Ну, що скажеш, товаришу? Чого заглядаєш? Не

бій ся, не втїкаємо, тай нема чого нам втїкати? Слухай, скажи там щоб їсти нам дали. Гляди, мертві скоро будемо, то тодї роботи вам буде після мертвих. (Часовий засьміяв ся і сховав ся).

ФЕДІР:— Та що ви заводите з ним балачку? Він піде тай розкаже надзирателю, що хотять утїкать.

ГРИГОРІЙ:— Гірше не буде як тепер. Тай що вони справдї так довго не дають їсти? Голодом нас хотять зморити?

ВАСИЛЬ:— (Махає рукою і сьпіває): Йди на ворога люд голодний, вставай...

ЧАСОВИЙ:— (У вікно). Ей, ей, не вільно!

ГРИГОРІЙ:— Справдї, давайте підіймемо бунт, чого голодать будемо. Там ми не мовчали а тут будемо мовчать? Се виходить так як той плив, плив, а на березї втонув. Певно він нас за дурних має, що ми йому мовчимо.

ЧАСОВИЙ:— (За сценою). Смирно! — Йде начальство!

ВАСИЛЬ:— Ану, не мовчать а прямо до його з домаганем.

Ява 2.

(Надзиратель, два стражники і закований Микола).

НАДЗИР:— Смирно! (Арештанти не встали). Чого не встали, як начальство ввійшло?

Що таке, бунт? (До стражника). Гаврило, чого не доклав, га?

ГАВРИЛО:— (Козирає). Не можу знать, ваше благородіє.

НАДЗИР:— Як, ви бунт підіймаєте?..

ВАСИЛЬ:— Де там бунт! Ми голодні, другі сутки нічого не їли, і не можемо встать, забули мабуть, що ми є на сьвіті.

ГРИГОРІЙ:— А як даєте їсти, то замість мяса плавають таракани, і пазурі з собачих ніг.

НАДЗИР:— Не сьмійте мені так говорити! А то велю всім всипать нагаїв.

ГРИГОРІЙ:— Ми вам даємо жалобу як начальнику і просимо до нас злісно не говорити.

НАДЗИР:— Що ви? Що ви з себе представляєте? Арештанти, грабителі, бунтовщики. Гаврило! Нехай дають їм їсти, марш до обіду. (Всі пішли).

НАДЗИР:— (До Миколи). Що, гордість з тебе вже впала? Чого від мене не ховаєш ся? Ти не хотів був бачити мене, великий пан був. (Сьмієть ся). Заговор робив мене вбить! Чом же не вбиваєш? Чого стоїш? (бє його в бік). Ну, чого мовчиш? (ще бє). Тепер я над тобою зроблю що я захочу, живим в яму закопаю, як собаку, там... (знова бє). Ну, говори, а то зараз шкуру на тобі здійму! З такими не церемоним ся! Присудили тебе на смертну казнь, але я хоть до смерти над тобою пімщусь. Ти

сестру підбив, щоби вона не хотіла зі мною говорить та щоби ховалась від мене? Тепер ви обоє в моїх руках. Од мене залежить ваше житя, я над вами цар і Бог. Сестра через тебе сидить в тюрмі і кається тепер, що ти її до сего довів, погубив її житя. (Надзиратель повторяє свій розговір по кілька разів, щоб продовжити час, Микола нічого не відзиваєсь).

Ява 3.

ГАВРИЛО:— (Входить). Ваше благородіє, пускать їх сюди? Вони вже пообідали як слїд.

НАДЗИР:— Пускай, нехай йдуть. (Стражник пішов, за сценою чути топіт).

Ява 4.

(Всї смирно входять).

НАДЗИР:— Ну, що йдете неначе не бачите начальства, носи пороспускали як вороня... Глядїть, богато не позволяйте собі, (до стражника) а сей поки окрема камера не освободить ся, то буде сидїти тут разом з ними.

ГАВРИЛО:— Слушаю ваше благородіє! (Надзиратель пішов, Гаврило за ним).

МИКОЛА:— Здорові були, товариші!

ВСЇ:— Здоров товаришу, здоров!

ГРИГОРІЙ:— Миколо! се ти? Друже мій рід-

ний!... Чи се сон мені? Що, я тебе бачу?

МИКОЛА:— Я сам.

ГРИГОРІЙ:— Товариші, се мій вірний друґ, привитайте ся з ним. (Всї витають ся). А я тебе, друже, з радости поцілую. (Цілує його). Ну, деж ти ту взяв ся, як ти сюди попав, розкажи, — а як ти заріс що й сам себе злякав би ся як би побачив зеркало.

МИКОЛА:— Як всї попали, так і я попав... ти знаєш, як мене арештували, одначе в мене нічого не найшли, я все сховав. Подержали тай випустили, але в дома в нас случилась траґедія. Оля убила священика Якова, прийшла поліція, начала скрізь рить і найшла всї папери. Я не міг нїгде сховать. І той заговор розслїдували і признали мене винним.

ГРИГОРІЙ:— Як-же твоя сестра убила попа? Що-ж вона з ним мала?

МИКОЛА:— Довго розказувать.

ГРИГОРІЙ:— Ну, довго чи нї, а треба розказать, щоб і ми знали.

МИКОЛА:— Сумно прпгадувать те, що було зі мною за сей час. Богато пережив. Оля убила його за те, що він батька підбивав нас з дому прогнать. Він підписав духовне завіщанє на церкву. Вони хотїли щоб Оля вийшла за між за сего надзирателя. Та ти, знаєш, вона не та, щоби з такими людьми жити. Вона думала богато працювать.

Та тепер всі мрії розбились, вона засуджена на вічну каторгу... А случилось так, що поліція перерила її книжки і найшла слід заговору на ґубернатора; мене також найшли в тім винним і засудили на смерть.

ГРИГОРІЙ:— На смерть? То не даром ти такий хмурний, мій друже... Що-ж, твій батько не поміг тобі?

МИКОЛА:— Ні, він ще гірше закопав мене в суді. Він прокляв і прогнав мене з дому, але то все вже пройшло так далеко, що не видко... За те і посаджений сюди чекати смерти.

ГРИГОРІЙ:— Так? Сей надзиратель хотів твою сестру взяти? Он воно що! Ну, так він над тобою гірше нас буде знущати ся.

МИКОЛА:— Часто він ходить в тюрму?

ВАСИЛЬ:— Як на кого злий, то йде зараз до нас свою злість зігнати.

ГРИГОРІЙ:— А наш інспектор задоволений був як побачив, що мене гнали арештованим і таку рожу із себе зробив, що і зеркало лопнулоб як би в него подивив ся....

ВАСИЛЬ:— Знаєте, я вам розкажу одну пригоду, яка случилась в Харкові. Як нас арештували, то там в тій камері було вісім поміщених і ми всі між собою говорили от так, як і тепер..., ніхто нічого не підзирав і кождий розказував за весь рух, а потім оказалось, що між нами був шпіон, котрий прислухав ся і все доніс поліції

за тих товаришів, що ще зістались.

ГРИГОРІЙ:— Ну, ви йому насипали трохи...

ВАСИЛЬ:— Ні, тільки з камери вигнали. Ну, трохи пробували, але таким людям не поможе...

ЧАСОВИЙ:— (За сценою). Смирно, йде надзиратель.

ГРИГОРІЙ:— Ну, ховайтесь миши, кіт йде. Мабуть на прогульку скаже йти. От, звірюка не чоловік; одним поглядом доказує, що не одного в могилу закопав живим.

Ява 5.

НАДЗИР:—Ну, як вам паничу тут сподобалось? Що ти так дивиш ся? Що се тобі, може у батька дома, гадаєш? Витягнись передомною... (Вдарив Миколу так сильно, що той чуть не впав).

ГРИГОРІЙ:— Ти не маєш права бити, звір ти.

НАДЗИР:— Ти мене вчить будеш, як мені поступати в тюрмі? Заберіть його в оддільну камеру. (Один стражник бере Григорія. Він заложив руки в карман і пішли). Його (показує на Миколу) в темну камеру, а ви йдіть на прогульку. (Оден забрав Миколу і пішов, а другий у другі двері з арештантами).

Ява 6.

СТРАЖНИК:— (прийшов знова). Одвів я його, ваше благородіє.

НАДЗИР:— Гляди за ним остро, то великий проступник.

СТРАЖНИК:— Слушаю, ваше високоблагородіє. Він просив їсти, чи можна йому дати?

НАДЗИР:— Не треба для таких їду збавляти... а гляди, од дверий не відходь, він великий проступник.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь, ваше високоблагородіє.

Ява 7.

СТРАЖНИК:— Ваше високоблагородіє, (подає бумаги) пригнали арештантку, куди велите помістити?

НАДЗИР:— (Читає). А, се її пригнали, приведіть сюди.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь, ваше високоблагородіє. (Пішов).

Ява 8.

(Оля закована в кайдани, в сірім убраню, на лици бліда, з нею два стражники. Ввійшла і голову опустила в низ, говорить голосом храпливим і помало).

НАДЗИР:— (Поглянув на не, до страж.): Ви йдіть і глядіть пильно за тими, що гуляють в дворі... (Вони пішли). Ну, що, не знаєш мене? Кудиж се ти нарядилась в таке убраня? Ще й коралї на руки собі почепляла. (Сьміється ся). Гарно, гарно, се

таке батько тобі справив, чи сама собі заробляла? Нема що казать, до лиця собі добрала, до лиця. (Павза). Чого мовчиш? Не хочеш знати, що я над тобою начальник? (Підходить і підійма за голову). Ну, говори, тиж революціонерка. За народ йшла вперед і кричала, а тепер і слова не хочеш сказати. (Бере її за руку і тисне).

ОЛЯ:— Не лїзь до мене!

НАДЗИР:— Ти ще такий голос маєш?! Так говориш менї? Я розірву тебе тут... ти знаєш хто я такий?

ОЛЯ:— Розірви мене, звірю ти, моє житє пропало вже.

НАДЗИР:— Я не буду рвать, другі тебе розірвуть, но де-ж твоя гордість, нема вже її... де твоя красота, що нею гордувала.... Пропала, процала, вже нема того, що на тобі було... Подякуй тепер братови, що тебе научив так, бо батька ти не хотїла знати... А де-ж вони, ті за кого ти кричала і розпиналась? (Сьмієть ся). Нема! Не прийшли оборонить тебе... ха, ха, ха, (Павза). Та хоч заговори до мене ще, я хочу чути твій голос. (Бере висше ліктя і щипає).

ОЛЯ:— Нахал... мерзавець ти!

НАДЗИР:— Ну, се ти в мене, а не в батька в дома. От ти зараз попробуєш мого прийому тут і не будеш так фиркати ся.. (Свистить).

Ява 9.

(Стражник вбігає).

СТРАЖНИК:— Що ізволите, ваше високоблагородіє?

НАДЗИР:— Заклич доктора!

СТРАЖНИК:— Слушаюсь ваше високоблагородіє. (Пішов).

НАДЗИР:— Ну, от ми взнаємо які ви сильні... Побачимо як з вас будуть гонор вибирати...

Ява 10.

ДОКТОР:— Чого ізволите, ваше благородіє?

НАДЗИР:— Екзаменуйте скілько видержить.

ДОКТОР:— Слушаю. (Бере Олю за руку, за голову і шию).

ОЛЯ:— Що ви? (вириває руку).

ДОКТОР:— О, се новенька! Ще якась.. гонор має.

НАДЗИР:— Нічого, той гонор спаде скоро, я знаю як з такими гордими обходитись.

ДОКТОР:— (До надз.). Пятьдесять ударів видержить покищо.

НАДЗИР:— Ну, то на хрещеня. Після хрещеня не буде вона гордувать.

ДОКТОР:— Нічого до всего привикне вона... (Пішов).

НАДЗИР:— (До сторожі). Йдіть де вони гуляють та глядіть мені.(Сторож пішов). Ха,

ха, ха, знаєш що я тобі приписав? Такий лік, яким ми лічимо тут всїх таких мудрих як ти. Пятьдесять ударів дадуть тобі і вмиєш ся кровю... А я буду дивити ся як ти будеш стогнати. Я тебе караю на те, що ти сьміялась надімною. (Павза). Чому не просиш, щоби я тебе помилував?

ОЛЯ:— Не діждеш ти.. щоби я тебе просила.. ти катом був моїм, замуч мене й до смерти!

НАДЗИР:— (Сердито). Ти говориш, я кат є? Я виповняю обовязок царської служби і служу вірно, я не кат.

ОЛЯ:— Царі з народа пють кров, а ви, його слуги, допиваєте. Чому не мучиш мене і не розпиваєш? Я в твоїх руках... (Падає зомліла).

НАДЗИР:— Плачеш? Млієш? Ще мало зазнала горя? (Копає її ногою). Ну, вставай, не млїй, се тобі вже не поможе. Не бути тобі на воли, забувай за те житя, яке було колись. Кайдани з тебе тодї здіймуть, як у могилу заривать будуть. (Свистить).

СТРАЖНИК:— Що ізволите, ваше високоблагородіє?

НАДЗИР:— Дай води, бач зомлїла.

(Стражник вносить воду, дає Олї до рота і підіймає її. (Оля стоїть на ногах).

НАДЗИР:— Одведи її в одиночку камеру.

СТРАЖНИК:— Слушаю ваше високоблагородіє. (Повів Олю).

НАДЗИР:— Страшно її... Нічого, привикне до тюремного житя!

Ява 11.

СТРАЖНИК: Велите, ваше високоблагородіє, пускать в тюрму? Вже прийшов їх час.

НАДЗИР:— Нехай йдуть.

СТРАЖНИК:— Слушаю, ваше високоблагородіє. (Пішов).

Ява 12.

(Всї входять).

НАДЗИР:— Що, може скажете мало гуляли? Без шуму бути. А то буду карати всїх. (Пішов).

ВАСИЛЬ:— Ну-ну, нагулялись як собаки, а щоби ти сам дїждав ся так гулять як ми гуляли. А тут ще до того біда в мене з животом. Ой, ой, як задряпало...

ФЕДІР:— Видно зле дряпає, коли ти ще доси живий. А чого наш Григорій, такий смутний, перше говорив так богато, а тепер сидить як та баба.

ГРИГОРІЙ:— Я журюсь, бо ніхто не журить ся. Не все і великим бути, на все є час в житю — до горя і до радости.

ЯКІВ:— Ану, затягніть тихенько якої небудь, щоби веселїйше було.

ВАСИЛЬ:— (Співає). "Ревуть стогнуть в горах хвилї, у синенькім морю" і т. д.

ЯКІВ:— Та се з “Невольника”.

ВАСИЛЬ:— А нам хіба воля? Неволя! Ну і співаємо в неволи, за неволю. — (Спів): “Дєло било под Полтавой, дєло братія друзя”. (Арія сеї пісні “Цар ізмєнник кровопієц”. Тихо всї співають — Часовий в вікно): Замовчіть, а то погано буде менї і вам. (Перестають співати).

ВАСИЛЬ:— Товариші, думаєте завтра лучше дадуть їсти як сегодня? Ех, сторожі наші! Чи буде той час, що ми будемо на волї?

СТРАЖНИК:— Мовчіть, сегодня будьте тихо.

ГРИГОРІЙ:— Чого? Що таке?

СТРАЖНИК:— Сегодня уселенна охрана, вішать когось будуть, мовчіть! (Пішов).

ВАСИЛЬ:— Кого се?

ФЕДІР:— Хіба мало є в тюрмі, і чи мало вони повісили?

ГРИГОРІЙ:— Може се Миколу, мого товариша, його на смерть засудили і в одинокій камері держать.

ВАСИЛЬ:— Того ти такий хмурий. А треба запитать ся часового, де його будуть вішать, може хоть побачимо у вікно хто він.

ГРИГОРІЙ:— Ану, як би його закликати до вікна (заглядає у вікно).

ВАСИЛЬ:— Заспіваймо, то він зараз прийде (Співає тихо).

СТРАЖНИК:— Ой, прошу о спокій, а то ви мене закопаєте.

ГРИГОРІЙ:— Ей, вибачай дружище, а то ми

тебе захотїли бачить. Скажи, будь ласка, кого будуть вішать сегодня?

СТРАЖНИК:— Того, кого будуть в вашій камері сповідати. (Пішов).

ФЕДІР:— Певно з нас будуть кого вішать...

ВАСИЛЬ:— Як не говори, а перед казнею становить ся страшно. Не то, що смерти чоловік боїть ся, а того всего, що окружає. Тих палачів, що чекають за душею, накидають ся на його.. та вся процесія, що там стоїть... то вона ґірше ненависна як сама смерть.

ФЕДІР:— Я бачив кілька раз як вішали в Орловскій тюрмі. Сумно дивить ся на казень. Сами вони собі петлю на шию надївали... палач потягнув за ноги, захрипли в горлї послїдні звуки диханя, мінута і немає. Не стало, все пропало, пішли ті думки широкі, за котрі він боров ся до смерти, згасло сьвітло... Так смерть може кого небудь з нас чекає. Та умираймо сьміло! Нехай ворог знає, не страшні плачі і муки. Умремо, так знаємо, що вмерли за волю і правду народа.

ВАСИЛЬ:— Так умирати — не сором. Ми знаємо, що до нас мучились і умирали, ми помремо і ще й після нас помруть, та ті муки і боротьба принесуть волю і свободу народу.

ФЕДІР:— Правда, настане той час розплати і то час той вже недалеко. Покажеть ся

на горі і рознесеть ся по долинам, як те бурливе полумя, схватить все за собою поки не вигорить той лад, що неволить нарід.

ЯКІВ:— Нам його не дождать, не зірвать нам сих стіп, не думати нам о тій волї... ще богато упливе крови, ще богато тут посидить в неволї, заки буде... Буде воля, тільки не нам, а нам воля — там.... в земли.. там свобідно будемо лежати і нїхто нам не буде докучати.

ЧАСОВИЙ:— Смирно, начальник йде!

ВАСИЛЬ:— Когось від нас заберуть.

Ява 13.

(Два стражники і Надзір.)

НАДЗИР:— Встаньте, сьвященик йде! — (Піп входить, кланяєть ся з хрестом в руцї, всї встали) Стражник, виведи його сюди...

СТРАЖНИК:— Слушаю, ваше високоблагородіє. (Пішов. Піп говорить з надзирателем нишком).

Ява 14.

(Стражник і Микола).

НАДЗИР:— Ось він. (До Миколи). Сьвященик прийшли тебе висповідати перед казнею.

МИКОЛА:— Обійдесь! Я сам себе висповідаю. Сї народні Юди, нехай себе висповідають

раньше, чим других сповідають.

ПІП:— Я, як духовне лице, прийшов вас сповідать і щоб ви розкаялись в гріхах своїх і приняли тайни Христові як християнин.

МИКОЛА:— Ви убиваєте мене і Христа споминаєте? Хіба він вішав людий? На що ви позорите великого пророка, того, що сам умер на хресті за бідний нарід свій. Умру я, як умирали другі, та вас зрадників не хочу бачити... Мучте мене і вішайте, я йду гордо і радісно на смерть.

ПІП:— (Наставляє йому хрест) Кай ся в гріхах!....

МИКОЛА:— Вон од мене, сатана...

НАДЗИР:— Беріть його, коли його батько сам сказав на суді казнить! Се не чоловік! Батько сина не дасть на таку кару.

МИКОЛА:— І батько так хотів... передайте мої послідні слова, що я бажаю йому всего найкращого і прощаю. Прощайте товариші. (Закрив очи і пішов).

ВСІ:— Прощай, товаришу. (Пішли).

ГРИГОРІЙ:— Повели вже одного, так поведуть і нас.

ВАСИЛЬ:— Не злякав ся. (Чути за стіною барабан) Ох, вже немає... (Павза) Нема вже того, що говорив з нами тут.

ГРИГОРІЙ:— Заспіваймо йому похоронну пісню. (Співають). "Ви жертвою в бою нерівнім лягли". (Тихо протяжно. За стіною чути голоси).

ЧАСОВИЙ:— Що ви робите? Я мушу начальству доложить.

ГРИГОРІЙ:— Вибачте, дружище, ми йому заспівали, бо ніхто не знає і не спомяне де дії ся він.

ВАСИЛЬ:— Знаю де дів ся. Земля велика і глубока, всіх нас може забрати. Мені не вірить ся, щоби батько на суді проти сина сьвідчив...

ГРИГОРІЙ:— А хіба ви не чули від него самого, що він за батька говорив? Він закопав його на суді. Бувають й такі батьки.

СТРАЖНИК:— Смирно! Їде начальство.

ВАСИЛЬ:— Товариші, даваймо не встанемо перед ним. Пригадайте того, як той їм говорив.

Ява 15.

(Надзиратель і два члени).

НАДЗИР:— Чому не встали, коли начальство входить?

ГРИГОРІЙ:— Перед палачем ми не встаємо... ти...

НАДЗИР:— Що ти мені говориш? Возьміть його в оддільну камеру!

ВСЇ:— Нас всіх забери, прихвост, людоїд...

НАДЗИР:— Мовчать, а то випсрю. (До Григорія) Ти чого так дивиш ся на мене? А морда, так й хоче щоб заїхать по ній (кулаком йому до губ, той став назад). Куди

ти втікаєш? Хочеш утікать од мене? (Шарпає) Ну, чого мовчиш, га?

ВСЇ:— Не маєш права з нами так поступать.

НАДЗИР:— Я не маю? Ха, ха, ха... Посадіть сих бунтовщиків по оддільних камерах. (Пішли. (Надзиратель свище).

СТРАЖНИК:— Чого ізволите, ваше високоблагородіє?

НАДЗИР:— Приведи менї ту арештантку, що в камері одна.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь ваше високоблагородіє. (Пішов).

Ява 16.

(Оля і стражник).

НАДЗИР:— (До стражника) Йди! (Той пішов). (До Олї) Що, не дивиш ся на мене і доси свій гонор маєш? Що? Добре тобі в нас живеть ся, приємні покої такі як в батька твого, а може й кращі для тебе? Ну, чого мовчиш? (Бере за руку і шарпає).

ОЛЯ:— Не смій ся надімною Юдо, ти зрадник. (Говорить помало як хора).

НАДЗИР:— Таки заговорила, а я думав ти знїміла од великого розуму. (Бере за руку) Бач, я не горджусь брати тебе за руку, каторжанку, а ти гордиш ся зі мною говорить.

ОЛЯ:— (Виривае руку). Пусти мене, я не хочу щоб твої руки торкались мене. То позор

для мене.

НАДЗИР:— Позор! А то не був позор убить чоловіка, не позор бути в тій тюрмі (показує на ланцухи). А отсе є тобі радісно, що мусиш їх носити до смерти?

ОЛЯ:— Я сама зробила і сама буду терпіть, не твоє діло до мене.

НАДЗИР.:— Сама зробила, тепер ти знаєш, що наробила як треба терпіть. Я тільки можу житя тобі спасти. Зараз дам тобі волю і здійму кайдани, тілько будь моєю.

ОЛЯ:— Марзавець, що ти думаєш, що ти задумав надімною?

НАДЗИР:— Як? Ти ще й тепер не хочеш мене знать? Я роблю все, що хочу над тобою, силою заставлю тебе, як не хочеш волею.

ОЛЯ:— Волею не буде того!.. Замуч мене, убий!

НАДЗИР:— Убить тебе я не хочу. Я хочу бачити, як ти будеш жити тут і буду мучить, поки не замучу. Так! Ти ще мене мало знаєш, зроблю зараз над тобою що хочу, тоді будеш знати, що я мав до тебе ласку. (Свище).

СТРАЖНИК:— Чого ізволите, ваше високо благородіє?

НАДЗИР:— Одведіть її туди в оддільну камеру та закличте сюди поручника.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь, ваше високо благородіє. (Пішов).

Ява 17.

(Офіцир Павло).

ПАВЛО:— Що нового тут, Михайле Федоровичу?

НАДЗИР:— Та знаєте, ся Оля ще церемонить ся, а я хочу, щоб вона була наша.

ПАВЛО:— Що ви з нею довго церемонитесь, ходім до неї. (Йдуть).

Ява 18.

ПОМОЩИК:— (Вбігає). Михаїл Федоровичу! Тут ось телеґрама.

НАДЗИР:— Де? Давайте сюди. (Помощик дає червону телеґраму). Що се, що телеґрама червона? (Всї нетерплять ся). (Читає). Не може бути, се провокація!! Гляньте! Государственна дума дає розпорядженє випустить всїх полїтичних проступників! Предсїдатель Государственної Думи, Родзянко. Се не може бути! Хто вам вручив сю телеґраму?

ПОМОЩИК:— Почталїон приніс.

НАДЗИР:— Арештувать його! Се провокація!

ПАВЛО:— Почекаємо, як правда, то буде ще одна.

НАДЗИР:— Та розумієть ся!.. Я не можу повірить, щоб се була правда.

Ява 19.

СТРАЖНИК:— (Входить). Ваше високоблагородіє, от телеґрама. (Дає і виходить).

ПОМОЩИК:— Що, знову телеґрама?.. Червона?..

НАДЗИР:— (Бере і рве). Госуд. Дума в день свободи шле привіт всїм товаришам борющим ся за свободу народа і бажає всего найкращєго. Предсїдатель Государ. Думи, Родзянко. (Хмурно). Хіба сталось те, чого вони добивались? (Павза — всї мовчать).

Ява 20.

СТРАЖНИК:— (Входить). Ваше високоблагородіє! Той гонець від губернатора вам лично до рук папери хоче доручить.

НАДЗИР: — Пусти його сюди (Стражник пішов).

Ява 21.

ГОНЕЦЬ: — (З пакетом). Вам папери від губернатора, прошу приняти.

НАДЗИР:— (Бере неохотно). Що се? (Приглядає ся). І тут пише се саме?... "Я розпоряджаюсь по розпоряндженям государственной думи випустить полїтичних і з ними обійтись як найлучше. Нехай куди хто хоче іде. Поздоровляю зі свободою всїх борців, находящих ся в вашій тюр-

мі".

ПАВЛО:— Се може і правда є.

НАДЗИР:— Не знаю що робить? Я не можу представити собі, нема царського указу тут. Ну, як ви радите робить мені?

ПОМОЩИК:— Певно правда.

НАДЗИР:— (Дивить ся на папери). Що тут написано, те треба робить... поклички сюда всю стражу... (Пішли. Павза). Так не міг я над нею повладіти... А вона гарна і тепер, хоч і в неволи сидить.

Ява 22.

(Помощик і вся поліція).

НАДЗИР:— Приведіть сюди всіх політичних і обходіть ся з ними чемно, і тих приведіть, що в камерах. (Пішли). От жизнь. Хто міг надіяти ся, що се буде... Самореджавіє впало!... а з ним і власть наша!... Стидно буде показать ся людям.

Ява 23.

(Всі арештанти, Оля і урядники).

НАДЗИР:— Прошу, господа, стать вольно. Зніміть кайдани з Ольги Івановни! Получені мною телеґрами з Петрограду от государственной думи. (Читає телеґрами). А я підчиняюсь сим приказам і випускаю вас і також поздоровляю вас з волею. А ви

простіть менї, що я з вами так обходив ся. Може кого обидив, то ви простіть менї. Я робив так, як менї було приказано. І ви, Ольга Івановна, простіть менї. (Іде до неї, хоче полілувать в руку).

ОЛЬГА:— Не треба, не цілуйте, я вам пращаю.

НАДЗИР:— Спасибі вам.

ГРИГОРІЙ:— (Йде наперед). Поздоровляю вас товариші з волею і свободою! (Всї кричать: браво! гура!) Мрії наші здійснились. Пролита кров наших товаришів не впала даром. На їх трупах виросла воля всему народу. А ми діждавшись волї спомянїм їх. (Співають). "Ви жертвою впали в нерівній борбі" і т. д.

ГРИГОРІЙ:-- (До Олї). Позвольте, ви сестра Миколи?

ОЛЯ:— (Радісно). Так, ви хіба його знаєте?

ГРИГОРІЙ:— Товариші, се сестра того товариша, що його казнили на очах наших.

ОЛЯ:— (З жахом). Як? Мого брата казнили? (Розтеряна).

НАДЗИР:— (Сумно). Так, Ольга Івановна, приказ був, щоб я виповнив, і я мусів виповнити, не моя вина в тім.

ОЛЯ:— Ти мерзавець, все те зробив, (плаче) ти, ти і надомною хотів насміять ся, але не вдалось! Ви тепер всї стали перед нами, просите нас? Нї, того тобі не прощу. Ти брата мого... (плаче) ой...

ГРИГОРІЙ:— Де ваша та гордість і сила, що

була перед годиною? Ви не хотїли з нами говорить як з людьми. А тепер ви перепрошуєте і товаришами називаєте? Не треба нам таких. Ви за гроші царю служили і за гроші кров народну проливали. То йдіть і ви туди до його. В народі вам місця нема. Народ тепер сам буде править собою.

ОЛЯ:— Брата мого нема... Як я поїду до дому без него? Мати, ой, (плаче).

ВАСИЛЬ:— Йому вічно буде слава!.. Честь і слава всім героям впавшим за волю. (Всї. Гурра!) Ну, товариші, тепер в дорогу.

ГРИГОРІЙ:— (Співає). "Довго нас в путах держали, довго нас голод морив" і т. д. (Всї за ним співають чимраз голоснїйше).

(ЗНАВІС ПОВОЛИ СПАДАЄ, І ЩЕ ЗА ЗАНАВІСОЮ ЧУТИ СПІВ).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

(Бідна обстановка. Між другим актом а четвертим проходить два роки. Явдоха що каже, то все плаче).

Ява 1.

АННА:— Чи хто би надіяв ся, що воно так буде? Я ніколи не думала і нікому не говорила би як би сама не бачила. Ой, тяжко переносить таке горе, тяжко. Та що зробить? Треба терпіти, може воно перемінить ся.

ЯВДОХА:— Ой, не перемінить. Не може воно ніколи змінить ся. Розірване на шматки не може ніколи до купи стулить ся. Ой, сестричко. Звалилось все горе на нас: Дітий немає і забрали од нас все, що було. А тут старий як з розуму з'їхав.

АННА:— Яке вони мали право забирать майно од вас?

ЯВДОХА:— Хіба сами вони брали? Старий все переписав на церкву, всї гроші, які були, а після смерти і земля мусїла бути їхня. Тільки що тепер мужики забрали землю і радять нею, спасибіг їм. Менї хоть щось дають на житя. А старого то вони ненавидять.

АННА:— То Іван сам переписав гроші на церкву?

ЯВДОХА:— Сам. Розсердив ся на дітий та ще

його отець на завіщаню обдурив. Іван думав, що після смерти його заберуть маєтки — так й підписав і не прочитав, що там було написано в тій розписці. Його отець Яков, на все підбив, хоть і поплативсь він собою. Але скажу те, що він був недобрий сьвященик, він розорив нашу жизнь і погубив дітий. (Плаче). Ой, не вернеть ся, нема його на сьвіті, папери прийшли із темниці, що захорів і вмер.

АННА:— (Настрашена). Кажеш, вмер в темниці?

ЯВДОХА:— Старий з того часу як дурний став ходить, щось говорить до себе, плаче... по ночах спокою не дає нікому, аж страшно...

АННА:— Боже! Нехай над ним земля пером буде. Жалко його, добрий був (плаче) я не мати, але знаю його, то менї жалко. А од Олї нічого нема, де вона?

ЯВДОХА:— Ні, нічого не знаю, що з нею. Ой, Боже, Боже, вигодувала дітий та не бачу і не знаю як вони живуть.

АННА:— Не плач, може Оля вернеть ся.

ЯВДОХА:— Ой, не думаю. Дай Боже, хоть би раз мої очи побачили її.

АННА:— А від Миколи ніякого листа не було навіщо хорий був?

ЯВДОХА:— Не було і не знаємо. Ніхто не писав. Тілько його послїдні слова передали перед смертию... Прощав батькови, і як

старий прочитав то з того часу й зробив ся такий.

Ява 2.

(Іван сумний, в брудній одежі).

ЯВДОХА:— Ось, він йде сюди... ходім, я не можу на його дивить ся.

АННА:— Чекай, я йому хочу щось сказати.

ІВАН:— Нема, нема дітий... (тяжко) а, вони ще учать ся, прийдуть, прийдуть, вони вчать ся. (Побачив Анну). А се хто, се ти Олю?

АННА:— Ні, Іване. Се я, Анна, хіба не пізнали мене?

ІВАН:— Ні, ні, Оля! Я знаю тебе, моя дитино. Сядь, сядь коло мене старого. (Сів).

АННА:— Господи, які в його очи смутні, я бою ся. Господи, нащо сей чоловік звів ся?

ІВАН:— (Встає і говорить горячково). Діти мої, Оля, ви мене... ви... прошу я вас... Явдохо, діти наші прийдуть, треба приготовити ся. Ми їх не бачили довго, чуєш, чуєш, ідуть... піду, ходім стрічати їх... (Йде, відтак став і прислухуєть ся).

ЯВДОХА:— Кого підеш стрічати? Нема кого. Були, то не стрічав.

ІВАН:— Так, були, то я не стрічав, не любив. Ні, я люблю їх, вони мої діти, але Микола не любив мене, Оля не любила... Вон з хати, вон... Ні, та я таки... так... але ви мої

діти, не йдіть від мене. (Чути стук за сценою) Чуєш, діти йдуть, се Микола; Микола мій, він приїхав... Сергію! Сергію, чому не стрічаєш? Йду... тебе дорогого гостя витати. Явдохо, чому ти не йдеш... Не хоч побачити дітий своїх? Діти мої, я хочу вас бачити. (Плаче). Прости мені, синочку, що я нарсбив. (Очи закрив руками і ридає). Сину! Діти... (Встає). Піду... піду... він приїхав. Йду я тебе витати. (Пішов. Весь той час Анна і Явдоха дивлять ся на него і плачуть).

АННА:— Ой, погано з ним, погано сестричко. Його треба щоб в больницю забрали.

ЯВДОХА:— Ото як бачиш, що мені з ним робить? Так день і ніч ходить і все виглядає дітий... А то й на цвинтар йде в ночи. Того тижня то аж могилу сьвященика розривав.

АННА:— Ходив над мертвим німститись, що довів до такого житя...

ЯВДОХА:— Може й так, як ти кажеш. Ходім сестричко, та подивись на мої річи... ті що остались. Продай їх або сама забери, щоб вони не пропали тут.

АННА:— Ходім. (Пішли).

Ява 3.

ІВАН:— (Входить) Нема... нема їх... не ідуть до мене діти мої. Я, я їх прокляв, прогнав... (Плаче). На щож я дітий прогнав? (Ди-

вить ся на образ Миколи, що висить на стінї). Ось він, син мій. Синочку мій рідний, чом же ти до мене не приїдеш? Йди до мене, до батька свого, не хочеш? (Бере образ і цїлює). То я тебе сину прокляв... прости менї, батькови старому, любий мій.. Оля за тобою скучала; а тебе нема й нема. Олї, Олї теж немає, а колиж вона буде? Покинули ви мене і не хочете говорити до мене.. я піду до вас. Скажіть де ви, діточки мої? Ох, Микола вже в тюрмі помер. Нема.. нема... (Павза) Помер, він менї прощав, а я йому ні, я його погубив на суді... (Павза) Чогож я живу, коли дітий своїх закопав? Не захотять вони мене бачити такого батька, не ждати менї їх, ні, піду геть, піду.. (Хоче йти). Прощай доме.. простїть стіни, що бачили, що я наробив тут. (Павза). А куди йти?... Надомною всї сьміють ся. Нема менї місця, немає. (Сперає ся на стіл, і нехотя намацує ніж). О! Отсе мене спасе. Ох, прощайте діточки мої і мене за батька не майте.. Я, я вас погубив. (Хоче себе різати). Ні, піду туди, там мене поучать. (Пішов). В середних дверах він пробива себе ножем і паде за сцену). Ох!..

Ява 4.

(Анна і Явдоха йдуть в середні двері).

ЯВДОХА: — (З переляком) Ой, лишенько, що

з тобою, Іване? Що ти наробив? Ой, Боже, Боже.

АННА:— Видно, йому приходило гірко. Нехай йому Бог простить.

ЯВДОХА:— Господи, що мені робить, одна тепер я зісталась.

Ява 5.

(Почталїон і чотири мужики).

МУЖИКИ.— (Входять і кланяють ся). Здорові були, Явдокіє Єгоровна! Що ви все плачете; не плачте, якось треба з горем миритись.

ЯВДОХА:— З мене те горе не сходить. Бачите, он старий зробив з собою. (Мужики дивлять ся).

1. МУЖИК:— Се гріх побив його за дітий.. Боже прощай йогу грішному.

2. МУЖИК:— Хто тепер буде молитись в церкві за його душу? Сей піп не хоче почитувать, бо не брав в його гроший, а церква сама не шепче молитву.

1. МУЖИК:— Чи бачила церква ті гроші, що він давав, тай на що для церкви гроші потрібні?..

2. МУЖИК:— Правда. Тепер все вже виявилось, як обманювали нас релїґією. Не даром вони за неї так тримали ся. А ми все слухали і покорялись її. Науку Христа нам вони не так представляли... Христос учив любить

всїх людий і помагав бідним, а вони проповідують слова Христові і обдирають бідних...

1. МУЖИК:— А ви, Явдокіє Єгоровна, не завдайте такого жалю. Не треба споминати... ось якась вам телеґрама. (Почталїон дає її телеґраму).

АННА:— Дайте сюди. (Рве і читає): "Поздоровляю з свободою і буду скоро в дома. — Оля".

ЯВДОХА:— (Радісно). Оля їде до дому? Та се може так... тілько хто дав? Господи! Христе! Хіба се правда? Хіба мої очи побачуть її? (Плаче).

АННА:— А він не діждав бачити дітий. Не міг знести горя... дайте знати урядникови.

ЯВДОХА:— Підіть добрі люди, бо я не можу. (Плаче).

1. МУЖИК:— Ми підемо, а ви, Явдокіє Єгоровна, так не журіть ся. Ось Оля приїде то веселїйше буде, а ми вас не забудемо, бо ваші діти житєм поплатили за нас. (Пішли).

АННА:— Добрі люди, коли відносять ся до тебе так прихильно...

ЯВДОХА:— Я їм нічого злого не заподіяла. (Йде до трупа). Очи які в него!... Він дивить ся, неначе живий. О, які страшні...

Ява 6.

(Стражник, соцький і 4 селяни).

СТРАЖНИК:— Що случило ся?
ЯВДОХА:— Ох, нещастє! Іван забив себе.
СТРАЖНИК:— А деж він?
ЯВДОХА:— Он, в другім покою. (Стражник і соцький пішли. Чути голос стражника: Нехай бог боронить, таке горе).
СОЦЬКИЙ:— Тай страшний вже став.
СТРАЖНИК:— (Ввійшов). Ми його заберемо до волости. (Пішли і беруть).
АННА:— То добре, що його забрали, бо я не могла на то дивити ся, аж страшно було.
ЯВДОХА:— Страшний він зробив ся, як получив лист, що Миколи нема живим, так враз і змінив ся і розум стратив свій... (За сценою ледви що чути музику марселєзи).
АННА:— Що се таке?
ЯВДОХА:— Може похід роблять якийсь.

Ява 7.

(Стражник і мужики вбігають).

СТРАЖНИК:— Явдокіє Єгоровна, Оля їде до дому. Нам в партію ізвістили і вже люди он ідуть стрічать її. Ну, ми пішли. (Пішли).
ЯВДОХА:— Йдіть, Йдіть! О! хіба се правда що я Олю побачу своїми очима? (Плаче).
АННА:— Оля прийде, то вона буде тобі втіхою. (За сценою чути музику марселєзи)

О, мабуть чи не вона іде, я загляну. (Йде заглядає в двері. — Явдоха плаче, потім дивить ся в вікно).

АННА:— А товпа народу їде сюди до нас... когось несуть на руках...

ЯВДОХА:— Ой, чи я видержу як її побачу, свою дитину рідну. (Музика грає сильнійше).

Ява 8.

(Два мужики на руках несуть Олю, в котрої через плече червона стрічка з написею. "Честь і слава борцям за свободу". За ними гурт людий. Усї з квітами, зеленю і червоними стрічками. Всї радісні).

ОЛЯ:— Мамочко, моя рідна! (Кріпко обняла і цілує).

ЯВДОХА:— Дитиночко моя, де ти взяла ся? Ох! (Плаче, цілує, хитає ся і не може стояти).

ОЛЯ:— Прилетіла я до вас, мамочко моя. (Цілує).

ЯВДОХА:— Дитино моя! Прости менї, старій матері. (Плаче).

ОЛЯ:— Не плачте. (Цілує руки). Здраствуйте, тітко Анно!

АННА:— (Радісно і з плачем). Здорова дочко! (Цілують ся). Як ти змінила ся Олю на лици.

ОЛЯ:— Нічого, все треба переносить. Що я чула, тато покінчили з собою?.. Чи вони

знали, що я приїду?

ЯВДОХА:— Ні, не знав він, перед тим покінчив з собою, з ума зійшов, так в день і в ночи ходив, та все тебе то Миколу шукав. Страшно було на його дивити ся, відколи вчув, що Микола помер.

ОЛЯ:— Ох! —

ЯВДОХА:— Ох! — То його повісили?! (Сіла).

ОЛЯ:— Я сиділа в одній тюрмі з ним. Його казнив Михаїл Федорович, той що тут був. Той, що ви хотіли мене за його віддати. Не плачте, мамо. Микола заслужив в народі памяти... Він дальше жиє в нього. А от, отсе мамо наші гості! Спасибі вам, що ви мене не забули.

1. МУЖИК:— Вас забути?... ні, ніколи не забудемо.... Ви за нас мучились і горе переносили, вперед нас завше ішли і нас любили як рідних... Вам від нас щира подяка. (Селяни кланяють ся).

ОЛЯ:— Пережили ми ті дні, муки. Царі і трони їх попадали, завалили ся тюрми, шибениці. Нема Каїнів і шпіонів, не стане і сих обманщиків дармоїдів духових, що за гроші народ обманювали. Воля і свобода всему народу!

2. МУЖИК:— Оля! Вас народ хоче бачити. Он там, богато ждуть.

ОЛЯ:— Спасибі! Я піду, мамочко. — (Співає). "Ми підемо де муки і стони, ми к голодному люду підемо, і т. д. (За нею підтягає

гурт, і співають всю до кінця).

ОЛЯ:— Я хочу також піти подивити ся на батька. Жалко, що він не міг дочекатись.

2. МУЖИК:— Ми вас, Олю, скрізь на руках понесемо. Ходіть з нами і ви, Явдокіє Єгоровна... Ви їх мати, ми вас не оставимо так. (Збирають ся до виходу). Але стійте! Ми радість маємо велику! Нехай чують борці наші в землї, що здійсняють ся мрії за які вони бороли ся!...

(Орхестра і хор разом Марселєзу)

(ЗАНАВІС ПОВОЛИ СПАДАЄ).

(КОНЕЦЬ.)